

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

MOTIV ANTIHRDINY V ZÁPADNÍ KULTUŘE

Bakalářská práce

Studijní program: B1301 – Geografie
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7504R181 – Geografie se zaměřením na vzdělávání (dvouoborové)

Autor práce: **Ondřej Splítek**
Vedoucí práce: PhDr. Lud'ka Hrabáková, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ondřej Splítek**
Osobní číslo: **P11000461**
Studijní program: **B1301 Geografie**
Studijní obory: **Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Geografie se zaměřením na vzdělávání (dvouoborové)**
Název tématu: **Motiv antihrdiny v západní kultuře**
Zadávací katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Charakteristika a typologizace archetypu hrdiny. Obecná charakteristika antihrdiny. Vymezení motivu antihrdiny. Dokumentování vymezené problematiky na konkrétních případech v literatuře a filmu. Pravidelné konzultace a respektování pokynů vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ARMSTRONG, Karen. Krátká historie mýtu. Vyd. 1. Praha : Argo, 2006.

ISBN 80-7203-750-1:

CAMPBELL, Joseph. Tisíc tváří hrdiny : archetyp hrdiny v proměnách věků. Vyd. 1. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-354-4.

ELIADE, Mircea. Mýtus o věčném návratu : archetypy a opakování. 2., opr. vyd. Praha : OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-388-9.

GREEN, Liz - SHARMANN-BURKE, Juliet. Životní cesta v zrcadle mýtů : mytické příběhy jako inspirace pro život. Vyd. 1. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-528-8.

PUHVEL, Jaan. Srovnávací mythologie. Praha : Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-177-8.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Ludka Hrabáková, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **15. listopadu 2013**

Termín odevzdání bakalářské práce: **10. prosince 2014**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 16. prosince 2013

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování:

Rád bych poděkoval paní PhDr. Lud'ce Hrabákové, Ph.D. za věcné připomínky, cenné rady a vstřícné vedení mé bakalářské práce. Dále bych chtěl poděkovat své rodině a přátelům za podporu.

Anotace:

Bakalářská práce „Motiv antihrdiny v západní kultuře“ se zaměřuje na definování a charakterizování antihrdiny v kontextu západní kultury a společnosti. Práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola se zabývá pojmem „hrdina“. Je zde charakterizován a rozdělen podle typu. V druhé kapitole je stejným způsobem rozebrán antihrdina. Ve třetí kapitole jsou přiblíženy analýzy třech představitelů antihrdiny: dona Quijota, Batmana a Jima Starka z filmu Rebel bez příčiny. Poslední kapitola analyzuje výsledek ankety, která měla za úkol zjistit obecné povědomí o antihrdinovi.

Klíčová slova: antihrdina, komiks, Batman, don Quijote, hrdina, mýtus

Annotation:

Bachelor thesis "Theme of an Anti-hero in Western Culture" focuses on the definition and characterization of anti-hero in the context of Western culture and society. The work is divided into four chapters. The first chapter deals with the concept of a hero. Hero is characterized and divided into types. In the second chapter is antihero analysed in the same way. In the third chapter, we describe the analysis of three representatives of the anti-heroes: Don Quixote, Batman and Jim Stark from the movie Rebel Without a Cause. The last chapter analyses the results of the survey, which was tasked to determine the general awareness of the antihero.

Key words: Anti-hero, comics, Batman, don Quixote, hero, myth

Obsah

Úvod	8
1 Pojem hrdina	10
1.1 Vymezení, definování a charakteristika	10
1.2 Typologie hrdiny.....	19
1.2.1 Podle Carlyleho	19
1.2.2 Podle Pearsonové.....	20
1.2.3 Obecné typy hrdinů.....	27
2 Pojem antihrdina.....	32
2.1 Vymezení, definice a charakteristika	32
2.2 Typologie antihrdiny	34
2.2.1 Byronský antihrdina	34
2.2.2 „Komický antihrdina“	36
2.2.3 „Bezohledný antihrdina“	36
3 Dokumentace antihrdiny na konkrétních příkladech.....	39
3.1 Beletrie	39
3.2 Film a televize.....	41
3.3 Komiks	43
4 Obecné povědomí o antihrdinovi	46
Závěr.....	49
Seznam použitých zdrojů:	51

Úvod

Tématem této bakalářské práce je „Motiv antihrdiny v západní kultuře“. Jejím cílem je přiblížení a definování pojmu antihrdina. Tento pojem se při běžné komunikaci používá poměrně často, ale domnívám se, že stejně tak často je i mylně vykládán. Proto se tato práce snaží definovat antihrdinu tak, jak by mohl být chápán. Myslím si, že význam pojmu antihrdina v dnešní době ještě poroste, jelikož se jedná o zajímavý fenomén, který se například divákům či čtenářům může zdát zajímavý. V poslední době se právě antihrdinové začínají ve velkém objevovat na filmových plátnech a televizních obrazovkách. Pravděpodobně proto, že rozporuplné postavy jsou zajímavější a přitažlivější než postavy ploché a šablonovité.

Antihrdinu můžeme charakterizovat jako hlavní postavu příběhu (tedy hrdinu), který se ovšem vymyká běžnému chápání hrdiny jako takového. Postrádá hrdinské vlastnosti jako je například chrabrost, statečnost, ctnost. Oproti tomu je často temný, zachmuřelý, tajemný. Podle toho jaký je to typ antihrdiny se může antihrdina projevat také jako komická postava, často sloužící jako ironická či satirická protiváha klasických typů hrdiny.

Tato práce je členěna do čtyř hlavních kapitol, přičemž první dvě jsou dále děleny do dvou podkapitol. První kapitola pojednává o pojmu hrdina, jak s ním pracují různé vědní obory a jak se vyskytuje v obecném povědomí. Antihrdina jako takový má s pojmem hrdina hodně společného, můžeme na něho pohlížet jako na jeden z typů hrdiny, proto je první kapitola věnována pouze jemu. Nejprve je hrdina vymezen a charakterizován a definován. Aby byla problematika uchopena z více vědních oborů, byl použit například Velký sociologický slovník a Lexikon literárních pojmů. Dále je v této kapitole použita kniha od Josepha Campbella Tisíc tváří hrdiny. Dalším významným autorem, který se hrdinou zabývá, je Mircea Eliade. V druhé části této kapitoly kategorizovány typy hrdinů. Neexistuje jednotná typologizace, proto zde použito rozdělení od autorů Carlyleho a Pearsonové a také obecné rozdělení podle mého vlastního konceptu.

Druhá kapitola pojednává již o samotném antihrdinovi. Je strukturovaná stejným způsobem jako kapitola předchozí, tedy na začátku je antihrdina vymezen a charakterizován. Zároveň jsou zde uvedeny nějaké příklady antihrdinů ze světové i české literatury a filmu. Poté je antihrdina rozdělen podle typů obdobně jako hrdina

v přechozí kapitole. Jelikož však žádný teoretik antihrdinu nerozděloval podle typů, není tato část převzata z žádného zdroje, ale vychází kompletně z mého návrhu. Antihrdina byl rozdělen do tří hlavních typů: byronského, komického a bezohledného. V této podkapitole jsou tyto charakterity pouze naznačeny, obšírněji se jim věnuji v další kapitole, která má za úkol na konkrétních příkladech dokumentovat, v čem je antihrdina jiný oproti klasickému hrdinovi.

Z důvodu zachování různorodosti byly tyto příklady dokumentovány na třech rozdílných médiích, ve kterých se antihrdina vyskytuje. Jsou jimi: literatura (beletrie), film (televize) a komiks. Pro každý druh média byl vybrán i jiný typ antihrdiny. Z literatury to je Don Quijote jako představitel komického typu, ve filmu byl sledovaným antihrdinou hlavní představitel z Rebelů bez příčiny, který se dá označit jako byronský antihrdina. Komiksový antihrdina – Batman je typickým reprezentantem typu antihrdiny, který byl označen jako bezohledný.

Poslední, čtvrtá kapitola nám poskytuje obecný pohled na to, jak antihrdinu vnímá společnost a jaké je o něm povědomí. Anketní šetření bylo provedeno pomocí internetového dotazníku šířeného přes sociální síť. Dále byla tato anketa poskytnuta k vyplnění dvěma třídám na jičínském gymnáziu. Cílem této ankety bylo ukázat, co si pod pojmem antihrdina představí nezainteresovaný člověk, jak ho chápe a jak s ním pracuje. Současně s tím bylo zajímavé, jaké postavy a hlavně typy postav respondenti uvedou jako čelní představitele antihrdiny.

1 Pojem hrdina

1.1 Vymezení, definování a charakteristika

S pojmem „hrdina“ se setkáváme v životě relativně často, někdy se tento pojem používá ve více či méně rozdílných souvislostech a situacích. Na tento pojem se totiž dá nahlížet z více úhlů pohledu, z více rovin a z více oborů. Jinak chápou hrdinu romanopisci a literární teoretikové a jinak je chápán v oblasti antropologie nebo hlubinné psychologie, a jinak v sociologii nebo historii.

Literární teoretikové a spisovatelé obecně chápou hrdinu jako jakoukoliv hlavní postavu příběhu. Pojem postava je zde tedy chápán jako synonymum k pojmu hrdina. Postava je fiktivní, objektivizovaný subjekt v epickém a dramatickém díle. Spolu s dějem (akcí) představuje jejich nejzávažnější složku. Podle jejího postavení v syžetu (kompozici) díla a podle jejího významu rozeznáváme postavy hlavní (ústřední) a vedlejší (epizodní). Starší literatura, zejména antický a středověký epos, se zaměřovala na aktivní postavy, jež rozhodujícím způsobem zasahovaly do společenského dění a tím zároveň formovaly i svůj vlastní život. Postavám tohoto typu se dostalo označení „hrdina“. V éře novověku dochází ke vzniku románu, jenž se na rozdíl od antického a středověkého eposu zaměřuje spíše na postavy všední, mnohdy vysloveně pasivní. V souvislosti s postavami tohoto druhu vznikl pojem „antihrdina“.¹ Z této definice můžeme vyčíst, že motiv antihrdiny je neoddelitelným doplňkem pojmu „hrdina“ a nemůže existovat samostatně.

Podle sociologie je hrdina „*jedinec, který vykonal významné odvážné činy, většinou s nasazením vlastního života, a je proto prezentován jako vzor chování. Běžně se hrdinovi připisují tyto vlastnosti: statečnost, neohroženost, schopnost riskovat, obětavost, vytrvalost, někdy i chytrost (není však podstatnou vlastností hrdiny).*“² Téměř každá společnost i každá ideologie, jež se snaží o hromadnou akceptaci, a zejména ta, jejíž ambice jsou státotvorné, potřebuje hrdiny jako vzory chování. Ideální typy hrdinů se opírají o reálné lidi a skutky, jsou ale dotvářeny v mýtotvorném procesu. Často je nápodoba chování hrdiny provázena stylizací. Pokud se někde vyskytne nedostatek hrdinů v rovině vzoru i nápodoby, bývá to považováno za jeden ze znaků úpadku sociální integrity a životaschopnosti společnosti.

¹ PAVERA, Libor - VŠETIČKA, František. *Lexikon literárních pojmů*, s. 285.

² *Velký sociologický slovník*, s. 387.

Staří Řekové označovali přežívající duši zemřelého termínem "heros". Této přežívající duši připisovali sílu zasahovat do života žijících. Stejným termínem se později začali pojmenovávat lidé, kteří se vyznamenali výjimečnými činy, a věřilo se, že jim k těmto činům dopomohla božská krev nebo pomoc nějaké božské síly (měli božský původ po jednom z rodičů). Kolem každého takového hrdiny se vytvořil mýtus. S postupem času se hrdinou nazývali i významní občané, dramatikové, filozofové, učenci (např. zakladatel Sparty Lykurgos nebo Aischylos, Sofokles, Platón apod.). Kolem hrdiny vznikl a značně se rozšířil specifický kult. Hrdinové se stali objekty, jimž se stavěly chrámy stejně jako bohům, zasvěcovaly se jim oltáře. V dřívějších dobách lidé věřili, že po smrti mají hrdinové vyhrazen zvláštní ostrov, kde je čeká věčná blaženost (Élysion neboli ostrov blažených). Díky této odměně za statečnost a podstoupení rizika bylo podporováno působení hrdinů jako vzoru chování. Heroizace neboli prohlášení někoho za hrdinu se stávala významnou slavností, až do doby pozdního římského období, kde se zvrhla v ryze formální akt (dnes se termínem heroizace označuje sociální mechanismus vytváření image hrdiny).

Díky křesťanství se objevil nový typ hrdiny – hrdina, jenž bojuje za víru, mučedník, vzor křesťanské lásky a obětavosti. Tito hrdinové se nazývají svatými, mají rovněž své mýty a heroizaci nahradila kanonizace. Hrdina, jak ho známe a chápeme my, se poprvé objevil v 9. a 10. st., kdy vznikl ideál rytířství, který se stal předobrazem novodobé představě romantického hrdiny, ochotného obětovat život za ideál, lásku, vlast, víru apod. Dodnes částečně přetrvává kult národních a válečných hrdinů.

„Kategorií hrdinů se zabývá kromě historické sociologie zejména sociologie morálky, protože hrdina představuje vypjaté morální cítění, maximální identifikaci s určitými morálními normami. Z psychologického hlediska je hrdina zajímavý tím, že potlačuje pud sebezáchovy, je zvýrazněním role superega. Sociologicky funguje označení hrdina i jako „labelling“, spojený většinou s velkou prestiží, případně se známkou abnormality. Hrdinství je ovšem hodnota různě interpretovaná a různě ceněná v závislosti na referenční skupině, respektive společnosti a době. Hrdinové se vyskytují zejména ve vypjatých historických okamžicích (za válek, revolucí apod.), kdy také stoupá význam tohoto pojmu, který je využíván motivačně i propagačně.“³

³ Velký sociologický slovník, s. 387.

Hrdinu může charakterizovat mimo jiné „zázračné zrození“, jež se děje prostřednictvím zrození z panny, zplození, které se vymyká standardním postupům nebo zrození z orgánů, které k tomu nejsou primárně určeny (ústa a podobně), nebo zrození psychické namísto fyzického. Dále se u hrdinů často vyskytuje tzv. „dvojití rodičovství“, kde je jeden z rodičů pozemskou a druhý božskou bytostí. Jako příklad poslouží například Herakles, jehož pozemským otcem je Amfitryón, ale božský otec je Zeus. Dalším, asi nejznámějším příkladem může být Ježíš, jehož rodiče byli Josef a Marie, ale zároveň byl jeho otcem i Duch svatý. Často se v hrdinově historii vyskytuje ohrožení či opuštění v situaci, kdy se ještě není schopen sám účinně bránit. Vzpomenout můžeme na Heraklovo ohrožení hady nebo vraždění neviňátek po Ježíšově narození. Stejně byli v ohrožení v dětství i současní hrdinové, například Harryho Pottera se snažil Voldemort zabít již jako batole nebo lze uvést pronásledování Atreje z Nekonečného příběhu služebníkem nicoty Gmorkem.

Asi nejznámějším autorem, který se zabýval problematikou hrdiny, je americký komparativní religionista Joseph Campbell. Jeho dílo „Tisíc tváří hrdiny“, které vyšlo v roce 1948, se zabývá proměnou hrdiny v různých kulturách, tradicích a časech. Zde také Campbell popisuje hrdinu jako polobožskou bytost (často potomka bohů a člověka), která opouští svůj každodenní život, aby podstoupila cestu do zvláštního světa, kde je vystavena různým nástrahám, zkouškám a bitvám. Hrdina, sám už navždy proměněný svým dobrodružstvím, získává zázračnou sílu, nové vědomosti, kouzelné předměty a podobně. S těmito věcmi se poté vrací zpět a snaží se jimi zlepšit životy druhých. Hrdina podle Campbella prochází ve svém životě třemi přechodovými rituály. Campbell je označuje jako základní jednotky monomytu. Jedná se o odloučení – iniciaci – návrat. Schematicky můžeme načrtnout situaci, kdy se hrdina vydává z každodenního, obyčejného světa do světa nadpřirozena a nadpřirozených stvoření a divů. Zde se setkává se silami, se kterými neměl do té doby co do činění a dosahuje zde přesvědčivých vítězství. Po těchto vítězstvích se již hrdina vrací zpátky se schopností prokazovat dobrodiní svým bližním. Jako příklady tohoto cyklu udává Campbell například Prométheův čin, Iásonovu cestu za zlatým rounem nebo Aeneovu cestu do podsvětí. Prométheus vystoupil na nebesa, ukradl bohům oheň a vrátil se zpět. Iásón proplul kolem srázejících se skal do moře zázraků, přelstil draka, jenž hlídal zlaté rouno a vrátil se s rounem i odhodláním vybojovat svůj trůn na uchvatiteli. Aeneas sestoupil do podsvětí, překročil strašlivou řeku mrtvých, hodil úplatek trojhlavému psovi

Kerberovi a konečně si promluvil se stínem svého mrtvého otce. Bylo mu zjeveno vše: osud duší, osud Říma, který měl založit, také „jaký trud má podstoupit, jak se mu vyhnout“. Branou ze slonoviny se vrátil ke své pozemské práci.⁴

První etapa hrdinovy cesty označujeme jako „volání dobrodružství“. To znamená, že osud povolal hrdinu a přesunul jeho duchovní těžiště do neznámého území, mimo hranice vymezené jeho společností. Tato osudová oblast pokladů i nebezpečí může být vyjádřena různě: jako vzdálená země, les, království pod zemí, pod vodou, nad oblaky, na tajemném ostrově, na vrcholu hory nebo v hlubokém snu. Hrdina se může vydat za dobrodružstvím z vlastní vůle, jako to učinil Théseus, když dorazil do otcovského města Athén a slyšel vyprávět strašné příběhy o Minotaurovi. Do cizích krajů ho může převézt nebo vyslat laskavý nebo zlovolný zprostředkovatel, jako se to přihodilo Odysseovi, jehož po Středozezemním moři hnaly větry rozzlobeného boha Poseidona.

Na počátku dobrodružství může stát pouhá chyba, či naprosto nedůležité rozhodnutí nebo čin.⁵ To můžeme vidět například v *Hobitovi*, kde pouhé sebrání předmětu (kouzelného prstenu) ze země zapříčinilo válku v celé Středozemi, která je posléze popisovaná ve třech knihách Pána Prstenů. Poté, co hrdina vyslyší volání a vydá se na cestu, potkává často na svém putování za dobrodružstvím svého ochránce (často to bývá chudá stařenka nebo stařec), který poutníkovi daruje amulety působící proti nepřátelským silám, jež musí překonat. V evropských pohádkách jsou velmi častými postavami užitečná stařenka a kmotříčka víla. V křesťanských legendách o svatých tuto roli často plní panna, která může svou přímluvou vyprosít u otce slitování. Nadpřirozený pomocník bývá nezřídka mužského rodu. V pohádkách to může být malý chasník z lesa, čaroděj, poustevník, pasáček nebo kovář, který se objeví, aby hrdinovi daroval amulety a podle potřeby mu poradil. Vyšší mytologické systémy rozvinuly tuto roli do velké postavy průvodce, učitele nebo převozníka duší na onen svět.⁶

Pokud se chceme věnovat motivu hrdiny obecně, nesmíme zapomenout na původem rumunského spisovatele, filosofa náboženství, ale především religionistu Mirceu Eliadeho. Ve své knize „Mýtus o věčném návratu“ pojednává o neustálém opakování určitých jevů napříč historií. Toto opakování a napodobování můžeme

⁴ CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny: archetyp hrdiny v proměnách věků*, s. 41–42.

⁵ CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny: archetyp hrdiny v proměnách věků*, s. 63–64.

⁶ CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny: archetyp hrdiny v proměnách věků*, s. 72–74.

vztáhnout i na motiv hrdiny a hrdinství obecně. Každý bojovník napodobuje „hrdinu“ a snaží se přiblížit co nejvíce tomuto archetypovému vzoru. Eliade zde podává příklad paradigmatického mýtu, který líčí boje Héroa s velkým, často trojhlavým hadem, kterého někdy zastupuje mořská obluda (Indra, Héraklés atd.; Marduk). Pokud je tradice daného místa či kultury stále živá a v paměti lidí, pokládají se velcí vládci za napodobovatele prvotních hrdinů; král Darius se považoval za nového Thraitaunu, íránského mytického hrdinu, který údajně usmrtil divokou trojhlavou saň; pro něj - a jeho prostřednictvím - byly dějiny regenerovány, protože vlastně představovaly reaktualizaci prvotního hrdinského mýtu.

Faraónovi protivníci byli pokládáni za „syny zkázy, vlky a psy“ atd. Autor připomíná text zvaný Apofisova kniha, kde jsou nepřátelé, které faraón potírá, ztotožňováni s drakem Apofisem, zatímco sám faraón je připodobněn k bohu Réovi, vítězi nad drakem.

V básních hebrejských autorů se také často objevuje přeměna dějin v mýtus, ovšem z jiného pohledu. „Židé, aby mohli „snést dějiny“, tj. vojenské porážky a politické ponížení, interpretovali současné události pomocí velice starého kosmogonicko-hrdinského mýtu, který sice připouštěl občasné vítězství draka, ale hlavně svědčil o jeho konečné porážce Králem-Mesiášem. Jejich obrazotvornost propůjčuje pohanským králům (Sádochovské zlomky IX, 19-20) rysy draka: v této podobě se objevuje Pompeius v Žalmech Šalomounových (Ž IX, 29) i Nabuchodonosor líčený Jeremjášem (Jr 51,34). A v Ašerově testamentu (VII, 3) Mesiáš zabije draka pod vodou (srv. Ž 74,13).“⁷ Pokud se podíváme na Dariův požadavek, že se v očích obyčejných lidí snažil stát vtělením nového Thraitaunu, jenž byl íránským mytickým hrdinou, můžeme ho považovat za projev ješitnosti nebo jako politickou propagandu. Stejně můžeme říci, že mýtická přeměna pohanských králů v draky je důmyslný výmysl židovské menšiny, která již nebyla schopna snášet „historickou realitu“ a tuto změnu můžeme považovat za útěk k mýtu. Eliade však tvrdí, že takováto interpretace je mylná: „protože nebere žádný zřetel na strukturu archaického myšlení, což vyplývá mimo jiné i z toho faktu, že lidová paměť dává historickým událostem a postavám zcela analogické členění a interpretaci.“⁸

⁷ ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*, s. 31.

⁸ ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*, s. 31.

Podezření, že přeměna biografie Alexandra Velikého v mýtus má literární původ a že jej tedy můžeme považovat za umělý, vyvracuje Eliade ve své práci na dalších příkladech. Jedním z nich je Dieudonné de Gozon, třetí Velmistr rytířů Svatého Jana z Rhódu, který se podle legend proslavil usmrčením draka z Malpassa. De Gozon byl podle této legendy obdařen stejnými atributy, jako svatý Jiří, který je také znám pro boj s drakem. Tento souboj knížete Gozona s netvorem není uveden v dobových dokladech, ale objevuje se až o dvě století později. Fakt, že kníže Gozon byl pokládán za hrdinu, zajistil, že se zařadil do kategorie, do archetypu, který mu bez nejmenšího ohledu na jeho autentické historické činy přiřkl mýtickou biografii, která se bez vítězství nad hadím netvorem neobejde. Eliade v Mýtu o věčném návratu přibližuje bohatě dokumentovanou studii o genezi historické balady od Petra Caramana, v níž vypráví o nezdařené výpravě Turků. Z této historické události nezůstalo zcela nic, vše bylo přeneseno do mýtu. Z tažení Malkoše Paši proti Polsku v roce 1499, které se konalo v mimořádně kruté zimě a našlo v něm smrt spousta tureckých vojáků, se stal mýtus o tom, jak Malkoš Paša bojuje s králem Zimou.

Stejnou „mytizaci“ historických postav jako v případě Malkoše Paši můžeme analogicky vidět i v balkánské hrdinské poezii. Eliade uvádí příklad Marka Kraljevice. Tento hrdina jugoslávské epiky se vyznamenal svou chrabrostí ve 14. století. O tom, že se jedná o skutečnou historickou postavu, nemůže být pochyb, je známo dokonce i datum jeho smrti (1394). Po čase se však historická postava Marka dostala do lidového povědomí, její historičnost byla potlačena a Markova postava byla přeměněna podle mýtických norem. Jeho matka se stala vila, víla, stejně jako řečtí hrdinové byli syny nymf a najád. Jeho ženou se stala rovněž vila. Získá ji lstí, a aby mu neuletěla, schová její křídla tak, aby je nenašla a nemohla ho opustit. V několika variacích balad se po narození prvního dítěte utká s trojhlavým drakem, analogicky s archetypovým vzorem Indry, Thraitaudny, Hérakla a dalších. Stejně jako se v mnoha pověstech objevuje boj se zlým bratrem, i Marko musí bojovat se svým sourozencem, Andrijou, a zabije ho. I zde, v cyklu o Markovi, se objevuje mnoho anachronismů, podobně jako v jiných archaických cyklech. Přestože je známo datum Markovy smrti (1394), objevuje se často, ať už jako přítel nebo jako nepřítel Jana Hunyádiho, jenž je znám bojem proti Turkům, avšak kolem roku 1450, to je téměř sto let po hrdinově smrti.

V porovnání s historickými epickými příběhy, se v moderních příbězích tyto anachronismy objevují mnohem méně. Postavy, které jsou v nich oslavovány, se ještě

nestačily přeměnit v mytické hrdiny. „*Týž mytický prestiž zdobí svatozáří i ostatní hrdiny jugoslávské epické poezie. Vukašin a Novak se žení s vilou. Vuk („Dračí vládce“) bojuje s drakem z Jastrepace a sám se může přeměnit v draka. Vuk, který vládl ve Srijemu v letech 1471-1485, přichází na pomoc Lazarovi a Milici, kteří zemřeli asi sto let předtím.*“⁹ V příbězích, které popisují bitvu na Kosově poli (1389) se objevují postavy, které zemřely i třicet let předtím (například Vukašin), nebo dokonce sto let později (Erceg Stjepan). Víly léčí rány hrdinům, přivádějí je zpátky k životu, předpovídají jim budoucnost, snaží se jim pomoci v nebezpečí, jež je v budoucnu čeká. Stejně jako v mýtech ženská bytost podporuje a chrání hrdinu. Nechybí zde ani zkouška hrdinství. Prostřelení jablka lukem a šípem, přeskočení několika koní, poznání mladé dívky ve skupině stejně oblečených mladých hochů.

Stejně jako jugoslávské a dalších pověsti, mají i ruské báje velmi pravděpodobně určitou souvislost s historickými prototypy. V letopisech se nacházejí o hrdinech kyjevského cyklu časté zmínky. Zde je však konec podobností s historickou realitou. Není jisté, zda kníže Vladimír, jenž je hlavní postava kyjevského cyklu, je Vladimír I. (zemřel roku 1015), nebo Vladimír II., který byl u moci v letech 1113-1125. Pokud bychom se zaměřili na další významné hrdiny tohoto cyklu, Svjatogora, Mikulu a Volgu, historické prvky bychom v jejich postavách či dobrodružství identifikovali jen velice obtížně. Nakonec splývají s hrdiny mýtů a pohádek. Eliade zmiňuje ještě jednoho hrdinu kyjevského cyklu, Dobryňu Nikitiče, který v bylinách často vystupuje jako Vladimírův synovec. Tento rek si dobyl svou pověst čistě mytickým činem. Podařilo se mu zabít dvanáctihlavého draka. Stejně jako jiný hrdina bylin, svatý Michal z Potuky, zabije draka, který se právě chystá pozřít dívku, která mu byla přinesena jako oběť.

„*Do jisté míry jsme tu svědky přeměny historické postavy v mytického hrdinu. Nemám na mysli jen nadpřirozené prvky, použité k posílení jejich legendy: například hrdina Volga z kyjevského cyklu se může proměnit v ptáka nebo vlka přesně tak jako nějaký šaman nebo postava ze starobylé legendy; Jegorij se narodí se stříbrnými nohama, zlatými rukama a hlavou pokrytou perlami; Ilja Muromec se podobá folklórnímu obru - vychloubá se, že může přiblížit nebe se zemí na dotek.*“¹⁰ Podle Eliadeho jde však ještě o něco jiného. Tvrdí, že mytizace historických prototypů, která poskytla lidovým epickým zpěvům jejich hrdiny, probíhá v souladu s jistými

⁹ ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*, s. 33.

¹⁰ ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*, s. 34.

exemplárními vzory. Jsou formovány právě podle obrazu hrdinů dávného mýtu. Uvádí, stejně jako mnoho dalších zázračné zrození, kde je alespoň jeden z hrdinových rodičů božského původu. A stejně jako v epických zpěvech Tatarů a Polynésanů, tito hrdinové podnikají i tito hrdinové nebezpečné cesty do nebes (na posvátnou horu a podobně) nebo naopak sestupují do pekel (nebo obecně do podzemí).

Tato fakta však samozřejmě nijak nevyvracejí historický charakter postav opěvovaných epickou poezií. Ale jejich historičnost neodolá po dlouho dobu hlodavému účinku mytizace. Jakákoliv historická událost, ač sebevýznamnější, se v lidové paměti neuchová, ani její památka nevznítí básnickou představivostí, leda že by se daná událost blížila mytickému modelu. V příbězích, které vypráví o napoleonské invazi v roce 1812, se zcela zapomnělo na úlohu Alexandra I. jakožto vrchního velitele armády. Stejně byl opomenut i Borodin, zůstal pouze Kutuzov, který se stal lidovým hrdinou. Ten však má největší zásluhu na jejich vítězství. V roce 1912 prý viděla jedna srbská brigáda Marka Kraljevice, jak vede útok proti Přílepskému hradu, jenž byl před staletími lénem právě tohoto lidového hrdiny. Mimořádný hrdinský čin stačil k tomu, aby se ho zmocnila lidová představivost a upravila si ho podle tradičního archetypu Markových výkonů. Přispěl k tomu také fakt, že se to vše odehrálo u jeho bývalého hradu.

Jak říká Eliade: Mýtus je poslední, ne první fází ve vývoji hrdiny. Vzpomínka na nějakou určitou historickou událost nebo autentickou postavu se uchová v lidové paměti pouze dvě nebo tři století. Poté buď zmizí, nebo se vyvine právě v mýtus respektive v mýtického hrdinu. Tento fakt je dán tím, že si lidová paměť jen obtížně uchovává unikátní události a autentické postavy. Historická postava je tedy přiřazena ke svému mýtickému vzoru (hrdinovi a podobně) a událost je zaměněna s mytickou akcí (boj s netvorem, nepřátelští bratři). Pokud se v některé epické básni zanechá nějaká historická pravda, není to téměř nikdy „pravda“ určité postavy nebo události, ale pravda institucí, zvyků nebo krajin. Proto jsou tyto epické zpěvy často obrazem života v daný čas na daném místě. Udán je příklad srbských básní, které nám dávají celkem přesný obraz života na rakousko-turecké a turecko-benátské frontě před mírem v Karlovcích roku 1699. Tradiční normy sociálního a politického života se mění pomaleji nežli jedinec obecně v pamětech lidí.

Vnímání hrdiny se liší také s plynutím času. Na tuto skutečnost poukazuje Karen Armstrongová v knize „Krátká historie mýtu“. Oproti typickému hrdinovi starých bájí a

pověstí, který zachraňuje princezny a poráží monstra, se objevují noví hrdinové. „Novým hrdinou západní společnosti se tedy stal vědec nebo vynálezce, který se v jejím zájmu odvážil vstoupit na nezmapovaná území. Často přitom musel vyvracovat staré svatyně – tak jako mudrci axiálního věku. Ale hrdina západní moderní doby byl technický či vědecký génius logu, ne duchovní mudrc inspirovaný mýtem.“¹¹

Ačkoliv jsme podle Armstrongové v materiálním ohledu daleko pokročilejší, nežli lidé v axiálním věku, co se týče duchovních záležitostí, nijak jsme nepokročili, spíše jsme, díky potlačení mýtu, o krok zpátky. Místo toho používáme umění, rockovou hudbu, drogy nebo film, jako moderní transformaci mýtu a rituálu. Autorka také tvrdí, že jsme téměř posedlí hledáním hrdinů. Udává příklad Elvise Presleyho nebo princezny Diany, ze kterých se po jejich smrti staly mytické bytosti, téměř objekty náboženského kultu. Autorka však říká, že toto uctívání je nevyvážené. Podle ní by mýtus hrdiny neměl poskytovat ikony k uctívání, ale přivést člověka k jeho vlastním hrdinským sklonům. Mýtus má vést k napodobení nebo účasti, ne k pasivní kontemplaci.¹² Dále můžeme porovnávat hrdiny z klasických novodobých románů s tradičními mýtickými hrdiny, kde se vyskytují bozi a bohyně. S postupem času se pojmy jako bůh a podobně ztrácejí a zaujímají okrajové místo v mytologii a náboženství, nebo zmizely úplně. Spisovatelé a umělci se pohybují na stejné úrovni jako tvůrci mýtů a proto se přirozeně uchylují ke stejným tématům.

Častým motivem u hrdinských příběhů je také kontrast jejich vznešeného života plného nebezpečností se smrtí, kterou způsobily všední věci nebo zranitelnost na jednom jediném místě nebo jedinou věcí. Achilleus, stejně jako Siegfried byli zranitelní pouze na jednom místě na těle: Achillea při koupeli v kouzelné vodě držela matka za patu a proto je tento řecký rek zranitelný pouze na patě (odtud i soudobé rčení a lékařský pojem Achillova pata či šlacha), Siegfriedovi zase spadl dubový list na záda při koupeli v dračí krvi, která ho později činila nezranitelným. Heraklovi, jednomu z největších hrdinů řecké mytologie, se stala osudná žárlivost jeho ženy a její dar v podobě otráveného pláště. Severského boha Baldura, syna Ódina a Frigg, zabije šíp ze jmelí. Všechny pozemské objekty slíbily Frigg, že Baldurovi neublíží, tento slib se však nevztahoval na jmelí a proto jeden jediný šíp dokázal tohoto boha zabít.

¹¹ ARMSTRONG, Karen. *Krátká historie mýtu*, s. 119.

¹² ARMSTRONG, Karen. *Krátká historie mýtu*, s. 132.

1.2 Typologie hrdiny

Každý hrdina, ať ho definujeme jakkoliv, z jakéhokoliv pohledu, se dá zařadit do jedné z kategorií, které pro ně určíme. Tyto kategorie si každý autor určuje většinou sám, neexistují žádné jednotné, unifikované kategorie, přičemž je znovu zásadní, z jaké perspektivy se na tuto problematiku nahlíží. Jiné kategorie budou mít historici zabývající se skutečnými postavami, které posléze označí za hrdiny, jiné kategorie budou mít literární teoretikové.

1.2.1 Podle Carlyleho

Významným autorem, který se tímto tématem zabýval, byl skotský filozof a historik Thomas Carlyle, který analyzoval vliv reálných „hrdinů“ své doby na dějiny a chod světa. Tato teorie bývá označována jako „Teorie velkého muže (anglicky Great Man theory). Jeho dílo, „On heroes hero-worship and the heroic in history“, vychází z cyklu šesti přednášek a jednotí je do jedné knihy. Každému typu hrdiny je zde věnována jedna kapitola. Jsou to kapitoly: The Hero as Divinity, The Hero as Prophet, The Hero as Poet, The Hero as Priest, The Hero as Man of Letters a poslední The Hero as King.

V první kapitole se například autor zabývá tím, čím pro staré národy byly elementární přírodní úkazy, jako oheň, led a mráz, blesk a hrom. Pro staré seveřany nebyl oheň reakcí dvou či více sloučenin, ale projev boha Lokiho, zákeřného démona, potomka Jötnarů, obrů ze severské mytologie, kteří byli nepřáteli bohů. Hrom nebyl spojen s elektrickým výbojem, ale byl to bůh hromu, Thor a hrom byl způsob jeho trestu či projevem zloby, vzteku.¹³ Podle Thomase Carlylea by správný hrdina, kterého chápeme jako hrdinu božského původu, měl mít „hrdinské“ všechny složky své osobnosti. Odin, nejvyšší ze severských bohů a otec Thora a Lokiho nebyl jenom „Silný syn přírody“¹⁴, tedy divoký Kapitán a Bojovník, ale podle legend také vynalezl nebo mezi lidmi přinesl poezii, hudbu lidské řeči. Také rozšířil povědomí sám o sobě do „dětských dnů národů, jako první nádherné ranní světlo Evropy.“¹⁵ Hrdina tedy musí být všestranný, moudrý, nadaný a hlavně vznešený.

V druhé kapitole, nazvané „Hrdina jako prorok“ autor tvrdí, že typem hrdiny může být i osoba proroka. Jako příklad udává proroka Mohammeda. Thomas Carlyle

¹³ CARLYLE Thomas. *On heroes hero-worship and the heroic in history*, 1841, s. 17.

¹⁴ Tamtéž s. 27.

¹⁵ Tamtéž s. 27.

tvrdí, že v tomto případě již hrdina není s bohem v příbuzenském vztahu a ani jeho společníkem, ale je bohem inspirován, osloven, osvícen. Od nynějška již není hrdina ztotožňován s bohem.¹⁶ Oba tyto typy hrdinů, jak prorok, tak božský hrdina, jsou již součástí minulosti, historie. V současném světě (současném světě Thomase Carlylea) se již nevyskytují, jsou produktem starých časů. Oproti tomu hrdina „jako básník“ je podle autora postava, která patří do jakéhokoliv časového období. Současně však poukazuje na fakt, že hrdina jako básník s prorokem často splývá. Však i staré latinské slovo „vates“ znamená jak prorok, tak i básník. Básník však nemá takový vliv na masy lidí jako prorok. Mohamed měl na lidi větší vliv nežli Dante. Dante měl však užší okruh čtenářů, na které cílil, a zároveň jeho cíle jsou možná vznešenější, urozenější.¹⁷ Zároveň zde autor předkládá myšlenku, že tento hrdina může být zároveň i velkým státníkem, králem, politickým činitelem či filozofem. Nebo kombinací uvedeného. Jako příklady v této kategorii hrdinů udává autor Danta či Shakespeara.

Další typ hrdiny je autorem označován jako kněz. Jako příklad tohoto typu je uváděn zakladatel protestantismu, německý teolog, kazatel a reformátor, Martin Luther. Spolu s předchozí kategorií a s následující, kde je popisován „hrdina jako muž písma“, tedy něco jako současný „hrdina jako básník“, jsou kategorie, které pro tuto práci nejsou až tak zásadní, protože neukazují hrdinu tak, jak je primárně vnímán v této práci. Tyto kategorie jsou spíše přiblížení typů lidí, kteří měli nebo mohou mít vliv na dějiny. Tyto kategorie hrdinů se většinou neobjevují v mýtech ani v příbězích, ve kterých se vyskytuje hrdina. Posledním typem hrdiny je podle Carlylea hrdina jako král. Tento typ je podle autora v podstatě souhrnem předešlých typů, což mu dává právo či možnost vládnout a vést lidi nebo říši.¹⁸ Mezi tyto hrdiny zařazuje autor Cromwella nebo Napoleona. Přidat bychom mohli například římské císaře jako byl Caesar, Augustus, nebo Alexandra Makedonského a Karla Velikého.

1.2.2 Podle Pearsonové

Další autorkou, která se zabývá problematikou hrdiny, je americká hlubinná psychologička a expertka na Teorii nového vedení (transformational leadership), které je

¹⁶ CARLYLE Thomas. *On heroes hero-worship and the heroic in history*, 1841, s. 41.

¹⁷ CARLYLE Thomas. *On heroes hero-worship and the heroic in history*, 1841, s. 97.

¹⁸ CARLYLE Thomas. *On heroes hero-worship and the heroic in history*, 1841, s. 189.

známe také pod názvem vztahová teorie¹⁹, doktorka Carol S. Pearson. Tato autorka se své knize „*The Hero Within: Six Archetypes We Live By*“ zabývá pěti archetypálními typy hrdinů, podle kterých se můžeme, zjednodušeně řečeno, chovat a brát si z nich příklad. Tato autorka se často zabývá problematikou žen a minorit, proto i tato publikace nese tyto znaky. Mnohokrát se při typech hrdinů objevují příklady žen a častokrát je zde zmíněn „bílý muž střední třídy“ jako synonymum něčeho téměř špatného, tak častého, že se již lidem vybaví tento konformní obraz člověka. V porovnání s Cambellovým Hrdinou tisíci tváří, kde je téměř každý uváděný hrdina muž. Samozřejmě z výše uvedeného můžeme vyvodit, že Pearsonová zde nebude uvádět klasické příklady hrdinů, ani jejich typů, jedná se spíše o hrubý seznam příkladů archetypů hrdiny, podle kterých se můžeme chovat a vystupovat na veřejnosti a které máme zakořeněné hluboko ve svém nevědomí či podvědomí.

Tyto archetypy, jak uvádí Carl Gustav Jung, jsou hluboké a trvalé vzorce v lidské psyché, které zůstávají silné a přítomné, ačkoliv pocházejí z dřívějších, dávných časů. Mohou existovat v kolektivním nevědomí nebo mohou být dokonce zakódovány do představ individua. Tyto archetypy se ve dnešním světě objevují nejčastěji skrze sny, umění, literaturu a mýty. Tyto archetypy dokážeme rozpoznat a interpretovat v našem vlastním životě nebo v životě našich přátel. V některých případech dokonce dokážeme rozpoznat, který z uvedených archetypů je převládající, dominantní, pomocí řeči těla. Těchto archetypů je však řada, proto autorka v knize uvádí pouze pět z nich, jelikož se domnívá, že zrovna těchto pět archetypů má na vytváření osobnosti největší vliv. Dalším důvodem, proč byla vybrána zrovna tato pětice archetypů, je ten, že nejen historie, ale i kultura má na člověka velký vliv. Ačkoliv jsou archetypy přenosné jak kulturně tak i časově (nadčasové), je tato publikace psána pod vlivem západní kultury a pro tuto kulturu jsou, podle autorky, tyto archetypy nejtypičtější. V této kultuře, tedy západní evropské, potažmo anglosaské či angloamerické, je hrdinská představa bojovníka a válečníka vyčleněna pouze pro muže, přesněji řečeno pro bílého muže. Žena je v hrdinských příbězích vylíčena buď jako dívka v nesnázích, která potřebuje být zachráněna, jako zlá čarodějnice, která se hrdinovi snaží znepříjemňovat život a jeho cílem je čarodějnici porazit, nebo jako cena, odměna za vykonané skutky (nejtypičtěji spolu s půlkou království). Mužské postavy

¹⁹ Tato teorie vedení lidí se zaměřuje na interakci vůdce s vedenými lidmi, kdy tato interakce posunuje jak vůdce, tak vedené. Vůdci inspirují a motivují ostatní členy skupiny a snaží se, aby dosáhli cíle a plného rozvoje potenciálu vedených lidí

patřící do minoritních skupin, minimálně v americké literatuře, jsou převážně pomocníci hlavního hrdiny (i v češtině se používá výstižné slovo sidekick). Autorka zde uvádí dva příklady: Jima v Twainově *Dobrodružství Huckleberryho Finna* a Tonta, jako pomocníka a přítele Lone Rangera v amerických seriálech a příbězích z devatenáctého století z prostředí divokého západu a westernu. (Však i „tonto“ ve španělštině znamená cvok, blázen, blbec, hlupák). S příchodem demokracie a rozvojem rovnosti ve společnosti si tento archetyp a ideál začali přivlastňovat muži z pracující třídy a postupem času také ženy a muži z minoritních skupin. Pearsonová uvádí, jak již bylo řečeno dříve, pět archetypů, podle kterých žijeme. Tyto archetypy jsou: Sirotek, Poutník, Bojovník, Mučedník a Kouzelník (v originále The Orphan, The Wanderer, The Warrior, The Martyr a The Magician).

Prvním archetypem, na který se autorka ve své knize zaměřila, je archetyp sirotka. „Sirotek“ je zde uváděn jako zklamaný idealista, přičemž čím větší ideály má, tím větší zklamání z reality přichází. Svět je viděn jako nebezpečný, nepřátelý a zlo je všudypřítomné stejně tak jako nástrahy života. Lidé jsou nuceni pracovat a existovat v nepřátelském prostředí bez potřebných znalostí a schopností. Zdá se, že svět je světem, kde „pes žere psa“, ve kterém platí zákon silnějšího, kde lidé jsou buďto oběti nebo pachatelé. Dokonce chování, které není úplně v souladu s normou společnosti, se dá považovat za ospravedlnitelné, protože archetyp sirotka je striktně realistický a často se snaží dělat něco ostatním, dříve než oni to provedou jemu samotnému. Většina lidí – „sirotků“ považuje často svou práci za špatnou a nudnou, nebaví je. Ale zároveň potřebují jíst, živit rodinu a tak se spokojí s tím co je a vydrží to. Často se ženy ocitají a hlavně zůstávají ve vztazích, ve kterých nejsou spokojeny a někdy i psychicky zneužívány. Zůstávají v nich, protože tento konkrétní muž není horší, než většina mužů. Muži si často stěžují na své ženy, že vedou otravné řeči, ale přejdou to, protože takové soužití se ženou prostě je. Archetyp sirotka často hledá nějaký pevný bod ve svém životě. Ženy čekají na prince na bílém koni, často si vybírají muže, kteří jsou podobní jejich otci a kompenzují tím chybějící otcovskou roli v životě. Stejně tak muži čekají na tu pravou, autorka uvádí termín „anděla v domě“, který (která) jim zajistí útočiště od tohoto krutého světa. Mnoho lidí následuje velké politické vůdce nebo čekají na životní nabídku, která všechno zázračně otočí a oni budou žít podle svých představ a snů. Studenti – sirotci chtějí učitele nebo „guru“, kteří znají odpověď na každou otázku,

nemocní chtějí lékaře nebo doktora, který vše zná a dokáže najít lék na každou nemoc, každou bolest.

Druhým archetypem rozebíraným v knize „The hero within“ je poutník (v originále The Wanderer). Tento archetyp je charakterizován postavou rytíře, který putuje z města do města a tam koná hrdinské skutky. Dalším možným typem poutníka je westernový kovboj, který, pouze se svým koněm a koltem křížuje krajinou. V neposlední řadě nesmíme zapomenout na průzkumníka, který se sám vydává do světa, aby ho poznal. Na těchto cestách nacházejí poutníci poklady, nové lidi a přátelství s nimi nebo poznání jak o světě, tak o sobě samotném. Vědomě se vydávají na cesty, do neznámých míst. Začátek této cesty je často spojován se začátkem nového života nebo posunutím dosavadního života na novou úroveň. Poutník se řídí převážně jedním tvrzením: že život není primárně jenom utrpení, nýbrž dobrodružství.

V běžném životě jsou často poutníci stylizováni do hnutí hippies, různých vandráků, trampů, vodáků, lidí „na cestě“, novodobých poutníků, žijící na okraji společnosti. Ve filozofii, politice, otázce zdraví a výchovy a vzdělávání jsou často nedůvěřiví k oficiálním řešením. V těchto otázkách si ihned vyberou, zda jsou konzervativní, radikální nebo (a to především) vybočující ze zavedených kolejí. V pohádkách začíná příběh potenciálního poutníka uvězněním ve věži nebo v jeskyni čarodějnici, zlým a ošklivým orkem, drakem nebo jiným, strachem nahánějícím monstrem, příšerou a podobně. Často je tento věznitel symbol pro status quo, symbol konformity. V mnoha případech je tato jeskyně hrdinovi předkládána jako ráj, jako ideální místo. Její opuštění vyžaduje nevyhnutelně ztrátu duševní pohody, protože jeskyně je dobrá „jak to jen jde“ a prvním úkolem poutníka je prohlédnout, že jeskyně je ve skutečnosti vězení a věznitel je zloduch, zlo samo o sobě. Toto je však velice obtížné, protože hrdina není jenom vystrašený z úkolu samotného, ale také z toho, že si není zcela jist, jaká je pravda.

S archetypem poutníka se často setkáváme v amerických filmech, kdy hrdina opouští malé město, ve kterém žil svůj dosavadní život. Stejně tak hrdina, později představitel hnutí hippies, se znovu a znovu vydává na cesty. Typický je také obrázek kovboje jedoucího za dobrodružstvím proti západu slunce nebo ženská hrdinka opouštějící rodinu, domov nebo manžela. Ve starých mýtech a příbězích se mladý hrdina vydává na pout, protože království, ve kterém žije, se stalo pustinou, chudou

zemí a podobně. Stalo se to díky „starému“, důvod k zhoršení stavu z království je v minulosti. Král nemá potomka nebo spáchal hrozný čin, za který je následně trestán. Ve více realistických příbězích je to důvodu, že se stal tyranem. Ctižádostivý hrdina se tedy vydává na cestu, za bojem s drakem a pro poklad (Svatý grál, zlatou rybku a podobně), vrací se a přináší s sebou potřebné věci k navrácení prosperity do království. V důsledku tohoto činu se často stává králem. Samozřejmě ne všichni se vydají na tuto cestu. „Sirotek“ se snaží, aby se o něho někdo postaral a „Mučedník“ se spokojí se situací a bude se snažit podporovat krále a tím zlepšit situaci v království. Poutník však časem pozná, že král a královna, kterým slouží, jsou špatní. Jeho cílem je tedy opustit je nebo se od nich dostatečně myšlenkově vzdálit aby mohl jednat sám za sebe.

Podobné znaky můžeme vidět například u žen, které si pořád stěžují na své manžely, že je utiskují, stahují je dolů nebo je dostatečně nepodporují. Obrazně řečeno můžeme říci, že jsou již „na cestě“ a připadá jim, že on je věznitel a ony ho musejí opustit, ač je manžel sebelepší a sebehodnější. Ze stejného důvodu si náctileté a pubertální děti myslí, že jejich rodiče jsou příliš upjatí, nerozumí jim či je dokonce utiskují. Velice málo lidí se cítí oprávněnými opustit kohokoliv: rodiče, dítě, lásku, mentora, práci nebo styl života, aniž by nedospěli k rozhodnutí, že to, co opouštějí, je špatné.

Asi nejvýznamnější a nejvýraznější je archetyp válečníka nebo bojovníka (The Warrior). Když poutník identifikuje zlo a uteče, bojovník zůstane a bojuje. Jedná se o archetyp hrdiny, který představuje kulturní definici hrdinství, minimálně v našich, západních kulturních kruzích. Autorka zde uvádí, že když se šla ptát do škol a na různé přednášky, co si žáci a studenti představují jako hlavní charakter v hrdinově příběhu, tak se jí dostalo vždy stejných odpovědí. Hrdina, zloduch či padouch (nebo drak, který má být poražen) a oběť (nebo dáma v nesnázích, která má být zachráněna). Tento obsah a struktura děje a tyto druhy postav je pro všechny znám, je univerzální. Morální poselství těchto příběhů je takové, že dobro vítězí nad zlem, ale také, a to především, že pokud mají lidé odvahu bojovat za svou věc, dokáží mnohé. Tento archetyp hrdiny nás učí poznat a přijmout naši pravou sílu. Tato síla může být jak fyzická, tak i psychická, intelektuální nebo spirituální. Na fyzické úrovni archetyp bojovníka udává tvrzení, že máme právo být na živu. Bojovníkovo uvědomění zahrnuje obranu sebe sama, poslušnost a ochotu a schopnost bojovat, aby ochránil sám sebe. Na psychologické úrovni jde o to, vytvořit zdravé hranice, kdy si uvědomujeme, kde končím já, a kde

začínají ostatní lidé. Intelektuálně nám tento typ hrdiny pomáhá rozlišovat rozdíly, vybrat si cestu, po které půjdeme a rozhodnout jaké názory a hodnoty jsou užitečné. Na spirituální úrovni nás učí vybírat si mezi spiritualitami a náboženstvími. Bojovník nám zároveň pomáhá promluvit a vyjádřit se a bojovat za to, co je dobré pro naši mysl, srdce a duši. Stejně tak nám pomáhá bojovat proti tomu, co podrývá a vyčerpává naši životní sílu, tím, že řekneme pravdu o těchto věcech a odmítneme je. Hrdina musí být tedy tvrdý a odolný, protože bojovník musí být schopný přijít ke svému nepříteli, podívat se mu do očí a říci: „Ty jsi drak (zlo) a já jsem ten, co tě setne (porazí)“ nebo „Nezajímá mě, jak se cítíš, já chci vyhrát a musím tě tím pádem porazit.“

Nesmíme zapomenout na fakt, že západních kulturních kruzích, které nám jsou nejvíce vlastní, je za hrdinu – bojovníka nejčastěji považován bílý muž. Ženy jsou nejčastěji představovány buď jako objekt záchrany, dámy v nesnázích, za kterou je nabízeno půl království, nebo naopak, jako zlé čarodějnice, ježibaby, zlé královny nebo jiné varianty ženských zloduchů, které je potřeba porazit. Počáteční fáze archetypu Bojovníka udává patriarchální systém a uspořádání světa, kdy můžeme vyzorovat buď střet rozdílných názorů, nauk, sil a přístupů nebo hierarchické uspořádání, kde je někdo nebo něco nadřazeno druhému nebo kdo je více hoděn něčeho. Hrdinův úkol je v tomto případě porazit, nebo alespoň podrobit kritice, kdo nebo co je nadřazené komu. Tato fáze je, podle autorky, nejen sexistická, ale často závislá na rase a sociálním postavení. Různí hrdinové a různé druhy hrdinů se musejí vypořádávat s jinými druhy těžkostí: sirotek s bezmocností, mučedník s bolestí, poutník s osaměním a bojovník se potýká se strachem. U velké části hrdinských mýtů je symbolicky důležitý konec daného mýtu. Po konfrontaci svého strachu a zabití draka se hrdina vrací domů a bere si za ženu svoji lásku. Odměna za vykonaný čin je, konečně, že se hrdina usadí a založí rodinu.

Čtvrtým archetypem, který je uveden v knize je Mučedník či trpitel (v originále autorka používá *The Martyr*). Mučedník se vyskytuje již v dávných starověkých rituálech a v různých náboženstvích skrze obětování se. Stejně jako je příroda rozdělena na čtyři roční období, kde jaro představuje zrození, léto zrání, podzim sklizeň a zima strádání a smrt, tak stejně vnímá náboženství život, protože po zimě se znovu vrátí jaro. Autorka zde uvádí příklad starých dionýských obřadů, kdy lidé rozebírali předměty představující bohy a jejich části schovávali na různá místa. Základem těchto náboženství zrození je vědomí, že smrt a obětování jsou předpoklady k znovuzrození. A

tyto zákonitosti můžeme vyzorovat i v přírodě. Jestliže sirotek hledá záchranu skrz utrpení a strádání, mučedník je přijme s vědomím, že mu to přinese spásu a vykoupení. Tento akt se často vyskytoval ve starých romantických příbězích, gotických románech, v příbězích o životě svatých a v podobných žánrech, kdy toto sepsání či dramatizace ještě podporovalo tuto představu o vykoupení.

Stejně to dělají i náboženství, kdy Abrahám je ochoten obětovat svého syna Izáka pouze proto, že mu to bůh přikázal nebo bůh sám obětuje svého vlastního syna Ježíše, aby dokázal povznášející sílu mučednictví. Pokud se také jedná o obětování jediného potomka, jedná se podle autorky o obětování na nejvyšší úrovni, dokonce o obtížnější akt než obětování sám sebe. Bráno metaforicky, ochota obětovat „dítě“ může reprezentovat překročení narcistní egocentričnosti, kterou můžeme vidat u „sirotků“. Je potřeba se naučit, že se máme o někoho starat nejen když je to lehké a snadné, ale také když je to těžké. Zároveň je však velké množství obětování se v naší kultuře pouze pseudo mučednictvím. Stereotypy typu americké mámy nebo židovské matky ukazují v přehnané formě destruktivní následky předčasného vžití se do role mučedníka. Na roli matky je v současném (alespoň evropskoamerickém, který je nám kulturně nejbliže) světě nahlíženo jako na typické mučednické chování. Matka musí zůstat po dobu rodičovské dovolené doma, je to právě matka, kdo hlídá nemocné dítě. Rodiče se často obětují, aby dopřáli svému potomkovi to nejlepší, často na úkor sebe sama.

Téměř v každé kultuře nalézáme příběh o zrození. Bůh snese vejce, bůh vyřkne kouzelné slovo, stvoří světlo. Archetyp Kouzelníka nás učí o stvoření, o naší schopnosti přinést světu něco, co tu ještě nebylo. O možnosti trdit, že jsme spoluvůrci vesmíru a světa obecně. Tato role nás ale nečiní speciálními či unikátními, i když sdílíme tuto schopnost s bohy. Stejně tak ji sdílíme i s nejobyčejnějšími lidmi, rostlinami, zvířaty, řekami, horami, hvězdami. Ačkoliv je naše tvoření vzájemně závislé na všech těchto aktérech světa, v konečném důsledku tvoříme pouze náš svět, potažmo vlastní odpovědnost za náš svět. Nemůžeme nebýt Kouzelníkem. Život nelze žít, aniž bychom neuspořádávali svět podle svého. Jako sirotci, poutníci, mučedníci a bojovníci se snažíme najít sami sebe skrz opozici ke světu, ve kterém se nacházíme a který je nám představován jako nehostinný, nepřátelský a nebezpečný. Jako Kouzelníci už můžeme tvrdit, že svět je náš domov, že je přátelský a veskrze pozitivní. Namísto boje se strachem, bezmocností, samotou, strachem nebo bolestí, Kouzelník tyto pocity

akceptuje jako součást světa, ve kterém žije a zároveň se z nich snaží poučit, využít je ve svůj prospěch.²⁰

1.2.3 Obecné typy hrdinů

Pokud se chceme zabývat rozdělením a typologizací hrdinských postav, neexistuje jednotné stanovisko a jednotný vzor, jak hrdiny rozdělit. V předchozích kapitolách jsme viděli, že se při dělení hrdinů dá postupovat rozdílnými způsoby. Carlyle tuto problematiku uchopil tak, že rozdělil více či méně skutečné hrdiny do několika kategorií. Tito hrdinové byli rozčleněni podle toho, jakým způsobem ovlivňovali svět a jeho chod. Pearsonová oproti tomu toto téma zpracovala pro čtenáře a obyčejného člověka trochu srozumitelněji a lidštěji. Rozdělila hrdinské archetypy každodenního člověka do skupin podle archetypu. Tyto archetypy se můžou kombinovat, slévat, měnit se v průběhu života. Toto jsou pouze dva z téměř nekonečno způsobů jak hrdiny rozdělovat.

Pokud nahlížíme na hrdinu jako na literární postavu příběhu, mýtu, románu, nesmíme zapomenout na skutečnost, že vize autora (autorů) se měnila v průběhu času. Proto můžeme hrdiny rozdělit podle historické perspektivy na čtyři hrdinské archetypy podle toho, jak se objevovaly v historii. Jsou to hrdinové klasičtí, středověcí, romantičtí a moderní. Klasickým hrdinou myslíme hrdinu ze starých epických mýtů z Řecka, Říma, Mezopotámie. Tento typ hrdiny má velice často královský nebo dokonce božský původ. Jeden z jeho rodičů je buď král, nebo bůh. Za svůj život musí vykonat neobyčejné činy, které jsou mu předurčeny. Jeho osobnost je téměř dokonalá, blízko perfektnímu ideálu, často však s jednou osudovou chybou. Jeho utrpení je převážně fyzického charakteru. Tento hrdina bojuje nejčastěji pro svou vlastní čest nebo pro dobro společnosti, ve které se nachází (království, stát, město a podobně). Po jeho smrti jsou jeho skutky, tak i to, co z těchto skutků plyne, součástí kulturního odkazu této komunity. Zároveň je jeho smrt často neobvyklá, stane se díky náhodě nebo zradě. Druhým typem historického hrdiny je hrdina ze starých středověkých příběhů či románů. Zde již hrdina nemusí mít královský nebo božský původ, i když se stále tato skutečnost objevuje poměrně často. Spíše se zde však objevuje hrdina, který slouží nějakému pánovi, ať už přímo králi, císaři či jinému panovníkovi, nebo je součástí něčeho většího a pouze pomáhá k dosažení určitého cíle.

²⁰ PEARSON, Carol. *The hero within: six archetypes we live by*. Dostupné z: https://archive.org/stream/herowithin002330mbp/herowithin002330mbp_djvu.txt.

V období romantismu se objevuje nový typ hrdiny, který můžeme pojmenovat jako hrdina romantický. Na rozdíl od hrdiny klasického a středověkého je u tohoto hrdiny původ zcela nedůležitý, jelikož osobnost je zde důležitější nežli zařazení na společenském žebříčku. Tento typ hrdiny prožívá častěji boj vnitřní, psychologický, než klasický boj s mečem proti drakovi nebo protivníkovi. Výhrou v tomto boji je často odvaha být sám sebou. Tito hrdinové jsou velice často excentričtí a vytvářejí si svoje vlastní pravidla. Znalost sebe sama je u nich ceněna více než fyzické schopnosti, síla, vytrvalost a podobně. Fyzické schopnosti jsou v těchto případech téměř devalvovány a nejsou považovány za ctnost. Hrdina je v těchto příbězích často mrzutý, náladový a trudnomyslný. Současně je to samotář, společnost ostatních nevyhledává a současně není vyhledáván většinou. Loajalitu a propojení cití spíše s podobně smýšlejícími lidmi nežli se společností. Z romantického hrdiny se postupem času vyvinul hrdina moderní doby, někdy též označován jako antihrdina. Tento typ hrdiny se v našem světě snaží přežít, snaží se najít své světlo ve světě plném stínů. Jeho boj je bojem za nalezení (nebo znovunalezení) smysluplnosti světa a života, hodnot a smyslu života. Tito hrdinové si vytvářejí vlastní kodex chování, neakceptují společností přijatý etický kodex. V tomhle ohledu mohou být pro společnost přítěží nebo téměř zlem, protože se nechovají podle toho, jak se společnost „dohodla“ se chovat.

Hrdiny můžeme samozřejmě dělit i jinak než chronologicky podle období, kdy se nejčastěji vyskytovali. Můžeme je dělit podle povahových vlastností a podle obecných kritérií jako je vzhled, chování, původ a podobně a všechny tyto kritéria shrnout do několika obecných typů. Samozřejmě nesmíme zapomenout, že tyto typy jsou pouze obecně rozdělené, tudíž se mohou překrývat, někdy v některých případech i splývat. Současně se může stát, že nějakého hrdinu nedokážeme přiřadit do žádné z níže uvedených kategorií. Protože ačkoliv jsou hrdinové v podstatě stereotypizováni a škatulkováni, je každý z nich unikátní a jedinečný. Asi nejnámější typ hrdiny, a typ co si každý pod pojmem hrdina představí, je „Perfektní hrdina“. Je to vzor ctností, který ztělesňuje vše dobré, co můžeme na člověku nalézt. Je silný (jak fyzicky tak i mentálně), je nekompromisní v prosazování dobra, nesobecký, laskavý a rozhodný. Někomu se může výčet těchto vlastností zdát až přehnaný. Ne nadarmo je tento typ hrdiny, kromě toho že se stává vzorem pro správné chování, používán jako karikatura dobra. Nikdo se nemůže za všech okolností chovat jako perfektní hrdina. Svět není černobílý, neexistuje pouze dobro a zlo. Tento typ hrdinů se nejčastěji objevuje

v komiksových dílech z dřívějších dob. Často je najdeme také v pohádkách, fantasy nebo v satirických dílech, kde slouží jako karikatura dobra. Jako příklady tohoto typu hrdiny můžeme uvést asi nejznámějšího hrdinu, Supermana. Dalšími příklady mohou být například Odysseus nebo Král Artuš. Z našich českých děl můžeme zmínit například Rychlé šípy, konkrétně Mirka Dušina.

Ostatní typy hrdinů již nebudou tak známé a současně s tím tak jednoduše definovatelné. Příkladem toho může být „Vyvrhel“, ten, který nezapadá mezi ostatní. Je z jakéhokoliv důvodu jiný než ostatní. Může se jednat o sociálního vyvrhele, člena jiného náboženství nebo rasy nebo to může být hrdina, který je nějak znevýhodněn oproti ostatním, díky kterému je vyloučen ze společnosti. Díky tomu má tento hrdina často psychickou újmu právě z tohoto vyloučení. Takto vyloučený hrdina bývá často nedůvěřivý k ostatním, bývá zahořklý a plachý. Velice často se v těchto příbězích vyskytuje postava, která našeho hrdinu v tomto vyloučení utvrzuje a snaží se, aby byl dál onou ztracenou existencí. Jak však příběh pokračuje a z vyvrhele se stává hrdina, často právě rozdílnosti oproti ostatním používá ve svůj prospěch. V jiném případě je právě překonání těchto rozdílností cílem tohoto typu hrdiny. V současné době se typ hrdiny, kterého jsem nazval jako vyvrhel, nejčastěji objevuje v moderní literatuře pro mladistvé (tak zvané YA literatury), kde se řeší začleňování se do společnosti. Zároveň téměř všichni mladiství a adolescenti mají pocit, že nikam nepatří a že okolí, potažmo společnost, je proti nim. Současně se tento typ hrdiny objevuje v příbězích a románech, kde hrají velkou roli sociální problémy.

Třetím typem hrdiny, kterého můžeme popsat, je v podstatě pomocník hlavní postavy, prošedivělý veterán, zkušený bojovník, muž ze starších časů, než se odehrává hlavní děj příběhu. V podstatě pomáhá hlavnímu hrdinovi dospět, vycvičit se nebo převzít znalosti. Tento typ hrdiny má již doma na zdi pověšenou hlavu draka, kterého skolil, avšak ještě jednou se chápe meče nebo kopí a snaží se pomoci novému hrdinovi na jeho vlastní cestě. Jeho největší zbraní jsou zkušenosti a vědomosti sesbírané na jeho dřívějších cestách. Velice často se stává, že se pravý původ nebo jeho schopnosti dozvíme až na konci jeho příběhu, obvykle se tak stane až po jeho smrti nebo při posledním souboji nebo zápase. Často se tento hrdina schovává za masku hodného staříka, souseda od vedle, vzpomeňme si na příklad „starého strýčka Bena“ z Hvězdných válek, ze kterého se později stal Obi-Wan Kenobi, jeden z největších a nejlepších rytířů Jedi své doby. Podobný případ můžeme vidět v sérii Odkaz Dračích

jezdců, kde mladého a nezkušeného Eragona provází a cvičí Brom. Eragon si celou dobu myslí, že je to pouze zkušený cestovatel, bojovník a kouzelník. Po jeho smrti se však dozví, že to byl také Dračí jezdec a dokonce jeho otec. Pro hrdinu je však v každém případě přínosem, protože jeho zkušenosti nabyté v dřívějších dobrodružstvích mu pomáhají při rozhodování. Může tedy hlavnímu hrdinovi pomoci vybrat si správnou cestu, po které se vydat. Jeho přínosem může být také jeho schopnost vést skupinu, jelikož bývá skvělým vůdcem, nebo slouží jako inspirace při (a hlavně po) jeho smrti. Jako nejznámější příklady můžeme uvést již zmíněného Obi-Wana Kenobiho a Broma, další pak například Gandalfa z Pána Prstenů nebo Babi Zlopočasná z Pratchettova světa Zeměplocha.

Není to ten nejchytřejší, nejsilnější, nejschopnější. Nemá žádné speciální vlastnosti, kterými by vynikal, neumí nic, čím by byl výjimečný. Je to prostě Obyčejný hrdina. Důvodem proč se stal hrdinou je skutečnost, že byl vlastně na správném místě ve správný čas. V podstatě můžeme polemizovat, jestli spíše na špatném místě ve špatný čas. Tento typ hrdiny totiž o žádné dobrodružství nestojí, je spokojený tam, kde je a jak je. To, že se musí vydat na cestu, je pro něj v podstatě přítěží. Téměř jakýkoliv jiný hrdina by byl na úkol vhodnější nežli on. Často však díky své jednoduchosti a obyčejnosti dokáže věci, které by nezvládl ani klasický hrdina se svaly a mečem. S Obyčejným hrdinou je velice snadné se ztotožnit a sympatizovat s ním. Mívá podobné problémy a podobné obavy jako my, čtenáři. Klidně bychom se mohli představovat sami sebe na jeho místě. Pokud bychom měli uvést nějaké příklady tohoto typu hrdiny, asi nejznámější by byl Bilbo Pytlík z knížky, která předcházela Pána Prstenů od J.R.R. Tolkiena, Hobita. Druhým ukázkovým představitelem je Arthur Dent ze Stopařova průvodce po Galaxii od Douglase Adamse.

Někteří hrdinové se hrdinou stávají, někteří se jím rodí. Ačkoliv může začínat svůj život jako ne úplně perspektivní hrdina, je v něm něco, co ho předurčuje k velkým činům, tkví v něm skrytý potenciál. Čeká se jenom na správné okolnosti. Často tyto okolnosti nastanou, potká-li tento hrdina nějakého průvodce, kterého jsme si popsali výše, jako prošedivělého, zkušeného bojovníka. Ten mu otevře oči, ukáže mu cíl, za který stojí bojovat nebo mu vyjeví nepřítele, kterého má porazit. Často mu tento starší a zkušenější pomocník ukáže cestu a poté zemře vznešenou, ale inspirující smrtí. Tento hrdina, kterého můžeme označit za „Vyvoleného“ je ideálním typem hrdiny pro autory příběhů. Jelikož se tento hrdina musí všechno učit (právě od staršího průvodce), dává to

autorovi příležitost seznámit čtenáře spolu s hrdinou i s okolnostmi. V těchto příbězích se nejčastěji objevuje Cesta hrdiny, kterou popsal Joseph Campbell ve své knize Tisíc tváří hrdiny. Mezi asi nejvýraznější takovéto hrdiny patří rozhodně Luke Skywalker z Hvězdných válek, ve kterých se odráží přátelství Georga Lucase právě s Josephem Campbellem. Jako další nositele tohoto typu můžeme uvést například Paula Atreida z Herbertovy Duny nebo Nea z trilogie bratrů Wachowských Matrix. Důkazem, že se kategorie hrdinů často překrývají a splývají, může být příklad jednoho z nejtypičtějších hrdinů vůbec, krále Artuše. Ten samozřejmě patří do první kategorie, „Perfektní hrdina“ (kde byl také zmíněn), ale současně ho můžeme zařadit i do této skupiny, hrdiny zrozeného a předurčeného k velkým činům a hrdinským skutkům. Artuš byl vyvoleným a pouze on dokázal vytáhnout Excalibur z kamene nebo podle jiných pověstí ho dostal od Jezerní paní, která tímto činem dokázala právoplatnost Artušova nároku na trůn.

2 Pojem antihrdina

2.1 Vymezení, definice a charakteristika

S pojmem hrdina se setkáváme dnes a denně, používáme ho jak v běžné komunikaci, tak u obvyklých slovních spojení. Téměř každý člověk si pod pojmem hrdina dokáže představit více či méně podobnou postavu jako ostatní. Ovšem jak jsme viděli v předešlých kapitolách (zvláště v první), s pojmem hrdina je i neodmyslitelně spojen i pojem antihrdina. Proč se tedy neobjevuje v žádných přechozích výčtech typů hrdiny? Proč s ním, jako s pojmem, nepracuje žádný z autorů zabývajících se hrdinou jako takovým? Domnívám se, že většina z nich navazuje na již starší práce, rozšiřuje je a přidává nové typy. Avšak pojem antihrdina a také motiv antihrdiny v literatuře vznikl až v éře novověku (viz definice hrdiny v první kapitole), a proto se neobjevuje v žádných významných pracích. To je bohužel jeden z důvodů, proč většina tohoto oddílu bude psaná bez odkazování se na již napsané materiály a autory.

Již z pojmu antihrdina můžeme odhadnout, co znamená. Mnoho lidí se domnívá, že přidáním předpony „anti-“ před slovo „hrdina“ vznikne označení osoby, která je přímo v opozici právě k hrdinovi, tedy jeho úhlavní nepřítel, padouch, zlá postava příběhu. Není tomu tak, pojem antihrdina vyjadřuje postavu příběhu, která je v něm hrdinou, avšak postrádá typické hrdinské vlastnosti. Je to tedy hlavní postava příběhu, která je ale nehrdinská, je protikladem tradičního hrdiny. Zatímco klasický hrdina je brilantní po všech stránkách, silný, statečný, hezký, antihrdina může být „nekompletní“, smolný, nemotorný, hloupý, ošklivý, v některých případech až klaunský. Jako příklady můžeme uvést Cervantesova Dona Quijota nebo Sira Thopase, zženštilého rytíře z jedné z *Canterburských povídek* (Skládání o panu Thopasovi). U anglických autorů Byrona a Miliona se vyskytují antihrdinové, kteří jsou zromantizováni, ale mají pokřivený charakter, který se vzpírá proti autoritám, ale jsou nějakým způsobem povýšeni do šlechtického stavu díky jejich osobitému odmítnutí hodnot a ctností. Milton nám představuje Satana jako antihrdinu tak, že ho máme chápat jako sympatickou postavu (alespoň v první polovině básně *Ztracený ráj*). Totéž platí o Heathcliffovi z románu od Emily Brontëové „*Na větrné hůrce*“.²¹

²¹ *Literary Terms and Definitions* [online]. [cit. 2014-12-02]. Dostupné z: http://web.cn.edu/kwheeler/lit_terms_A.html.

Existují samozřejmě i další výrazy označující postavu příběhu, kterou jsme my nazvali antihrdinou. V české literatuře existují minimálně tři autoři, kteří s antihrdinou pracují, ale používají pro něj jiné označení či ho tak vůbec nepojmenovávají. Asi nejznámějším autorem je Karel Čapek. Ten tomuto typu hrdiny říká „malý člověk“ nebo „malý český člověk“, někdy používá i termín „nehrdina“. Domnívám se, že toto označení je, alespoň pro nezainteresovaného člověka, o něco lepší či jednodušší, nežli pojem antihrdina, jelikož to tolik neevokuje hrdinova nepřítele, padoucha a tím pádem to není tak zavádějící.

Druhý literát, který fakticky pracuje s postavou antihrdiny, je Bohumil Hrabal. Je to poměrně opomíjený velikán české literární scény druhé poloviny dvacátého století. Je sice nepřekladanějším českým autorem 20. století²², ale domnívám se, že mu není přikládána taková důležitost a věnována taková pozornost jako by si zasloužil. Domnívám se, že je to také proto, že Hrabal byl v podstatě obyčejný člověk, nebyl rád středem pozornosti a nejraději byl na své chatě v Kersku nebo v hospodě U Zlatého tygra. Hlavně to ale nebyl prototyp umělce, který si hraje na literáta světového významu. A i tato skutečnost se projevovala v jeho dílech. Jeho hlavní protagonisté byli obyčejní lidé, často z okraje společnosti, někdy dokonce i za ním. Připomeňme jenom hlavní postavu novely „Obsluhoval jsem anglického krále“ Jana Dítěte, který se ne vždy zachová tak, jak bychom od hlavní postavy, tedy hrdiny, čekali.

Své postavy a přeneseně i sám sebe označoval Bohumil Hrabal jako „pábitelé“. Tímto pojmem označoval lidi, kteří svým osobitým způsobem milují život, rádi si domýšlí realitu, zkreslují ji a hledají krásu v nejzákladnějších projevech lidského života. Navenek se zdají obhroublí. Lidi, kteří neustále vypráví všem okolo svůj životní příběh, například postava strýce Pepina v Hrabalových *Postřižínách* (1980). Tento pojem a hlavně jeho význam²³ vznikl podle Hrabalovy sbírky povídek z roku 1964, která je pojmenovaná právě *Pábitelé*. Zároveň nazýval sám Hrabal vyprávění pábitelů o jejich životě pábením.

Dalším z mnoha českých autorů, kteří psali o postavách, které bychom označili jako antihrdiny, je Jaroslav Putík. Jeho román *Muž s břitvou* nám představuje hlavního hrdinu Jana Baudyše, který je typologicky stejný nebo podobný postavám jako je

²² PRCHAL, Jan. *Biografický slovník Polenska*, 2002, s. 53-54.

²³ Slovo "pábit" pochází od básníka Jaroslava Vrchlického, který výraz používal, když si odcházel zakouřit.

Hrabalův Pepin nebo Cervantesův Don Quichote. Hlavním hrdinou prózy, sestávající z 58 číslovaných nestejně dlouhých kapitol (od tří řádků po několik stran), je podivín Jan Baudyš, povoláním holič, navíc však všestranný diletant: naivní filozof, vynálezce dávno vynalezeného, vášnivý hráč biliáru, rybář, laický chemik, archeolog, dějepisec a herbaista, znalec koček i zázračný lékař.²⁴

2.2 Typologie antihrdiny

Samozřejmě, jako u klasického hrdiny, i antihrdinu můžeme rozčlenit a rozdělit na několik druhů, typů. Jelikož jsem však opět nenašel žádnou relevantní literaturu k tomuto problému, bude tento seznam či výčet druhů antihrdiny vytvořen pouze díky mému pozorování a studiu daného tématu. Proto je možné, že bude neúplný a zjednodušený. Také si musíme uvědomit, že antihrdina je v podstatě již typem hrdiny, proto jeho záběr je ve skutečnosti menší, nežli u hrdiny. Tím pádem skutečných antihrdinů jako takových najdeme mnohem méně nežli klasických hrdinů. S tím souvisí i to, že ne každou postavu, která se nechová v daném okamžiku podle nastoleného řádu, můžeme považovat ihned za antihrdinu. Pokud se nějaký protagonista v určité chvíli zachová jinak, než jsme na něj zvyklí (například ohrozí život jiného hrdiny, protože si jde za nějakými osobními zájmy), nemůžeme tuto postavu hned nazvat antihrdinou. Jedná se o ojedinělý čin, nebo dokonce vývoj postavy. Tyto typy polemizují s ideálem klasicistního a romantického hrdiny s pevným charakterem a oddaného ideálům.

2.2.1 Byronský antihrdina

V literatuře a filmu existuje tedy několik odlišných druhů antihrdiny. Jedním z nich je „Byronský hrdina“. Jedná se o idealizovanou, ale zkaženou osobu znázorněnou v díle lorda Byrona. Většinou je to mladý a atraktivní muž se špatnou reputací. Neuznává autority, konvenční morálku a stává se paradoxně ušlechtilý svým odmítáním konvenčních ctností. Tento typ hrdiny je spojen se sebezničující vášní. Mezi charakterové znaky této postavy patří sobeckost, záliba či požitek v bolesti (nefyzického charakteru) a velká míra odcizení, jak od společnosti jako takové, tak i od vlastní komunity. Díky tomu jsou tyto postavy osamělé a náchylné k revoltě či rebelii proti zavedeným pořádkům. Přes všechny tyto vesměs negativní vlastnosti bývají tito hrdinové velice charismatičtí.

²⁴SVOBODA Richard, *Slovník české prózy*, 1994.

Tento typ antihrdiny se významně prosadil v ruské literatuře devatenáctého století. Dva nejtypičtější představitelé jsou nejspíše Evžen Oněgin a Oblomov. V obou případech se jedná o lidi z vyšší vrstvy (šlechtic, statkář), kteří oba zažívají krizi identity. Rusko bylo v tehdejší době především zemědělskou zemí, většina obyvatel žila v rytmu přírody, od jara do podzimu, od setí do žní. Ani jeden z našich hrdinů však z důvodu svého zabezpečení a postavení ve společnosti nebyl donucen se o sebe pořádně postarat a důležité pro ně byly jiné otázky, než otázky obživy a podobně. Díky tomu měli jiné starosti než obyčejní obyvatelé Ruska a proto od nich byli odtrženi.

Evžen Oněgin je prototyp ruského románu. „*Je to příběh o zmarnění lidského života, o tom, jak se lidský život míjí se svým smyslem a s tím nejdůležitějším co v životě vůbec je.*“²⁵ Tento hrdina veršovaného románu představuje téměř veškeré špatné vlastnosti tehdejší společnosti a je tedy typickým představitelem byronského antihrdiny. Je to velice charismatický a vzdělaný mladý šlechtic, který je však zároveň velice lehkovážný. Díky tomu, že si je vědom svého postavení a bohatství, není nucen se o cokoliv snažit. Propadá tedy večírkům a ženám, které však spíše využívá a do žádné z nich se nezamiluje. Když však potká Taťánu, romanticky založenou dívku, postupem času na ni v podstatě přenesse svůj cynismus a sám se po nějakou dobu reprezentuje jako tradiční, pozitivní hrdina. Když ho však Taťána odmítne, ztratí poslední naději na smysl života.

Podobný model zbytečného hrdiny přináší i román Oblomov od ruského autora Gončarova. Román je pojmenován po hlavním hrdinovi Ijovi Iljičovi Oblomovovi. Tato postava je typickým příkladem takzvaného „zbytečného člověka“. Hlavní rysy Oblomova tkví“ ...v naprosté nečinnosti (inerci), pocházející z jeho apatie ke všemu, co se děje ve světě. Příčina této apatie vězí částečně v jeho vnějším postavení, částečně pak v podstatě jeho duševního a mravního vývinu.“²⁶ Oblomov však nebyl takový po celý život. Jako mladý si rád chodíval hrát s ostatními dětmi, běhal po lese, brouzдал v potoce. I jako mladý student měl Oblomov velké plány, chtěl se svým přítelem Štolcem cestovat po celém světě. Studia bohužel nikdy nedokončil a jeho nejdelší cesta byla do Petrohradu. Oblomov měl zcela překroucené a zjednodušené představy o ideálním životě. Stačilo by mu mít hodnou a milující ženu, věrné přátele, velký dům a

²⁵ SVATONĚ, Vladimír. Rozbor díla: Evžen Oněgin. In: youtube [online]. Zveřejněno 4. 4. 2014 [vid. 2015-03-30]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=D90f3g5LwHs>.

²⁶ DOBROLJUBOV, N. A. *Oblomovština*, Praha, Rozhledy, 1896. s. 13.

dostatek jídla, pití a peněz. Oblomov jako takový má velký přesah i do dnešní doby, ve které žijeme, jelikož výraz „oblomovština“²⁷ se používá dodnes.

2.2.2 „Komický antihrdina“

V podstatě opakem k byronskému hrdinovi je typ antihrdiny, ke kterému se mi nepodařilo dohledat označení, nikdo ho nekategorizoval. Můžeme ho nazvat „Komický antihrdina“, či „Pozitivní antihrdina“. Jedná se o hlavní postavu příběhu, která opět zastává úlohu hrdiny, avšak bez hrdinských vlastností. Současně to není v žádném případě negativní postava, jeho vlastnosti jsou veskrze pozitivní. Nejlépe je tento typ antihrdiny reprezentován nejspíše Bilbem z Hobita od J. R. R. Tolkiena. Bilbo je v podstatě donucen vydat se na cestu společně se skupinou trpaslíků a jedním čarodějem, ačkoliv k tomuto úkolu není ani trochu způsobilý. Oproti byronskému hrdinovi (antihrdinovi), má Bilbo veskrze kladné vlastnosti a dělá vše v souladu se svým svědomím a s morálkou. Jinými slovy je hodný. Chybí mu však statečnost a odvaha, která je nutná pro to, aby mohl být klasickým hrdinou. Díky těmto nedostatkům je však, stejně jako další jemu podobní hrdinové, pro čtenáře (potažmo diváky) zajímavějším, protože se s ním dokáže lépe ztotožnit, nežli kdyby to byl dokonalý představitel hrdiny. Podobně na tom je i další postava ze Středozemě, Frodo Pytlík. Tento „nástupce“ Bilba má podobné vlastnosti jako on, avšak je zde vylíčen již jako vyspělejší postava, která si uvědomuje tíhu osudu. Postupem času se i z Froda stává téměř hrdina se vším všudy (až na fyzické předpoklady, samozřejmě). Ale to, že po rozhodujícím okamžiku selže a nedokáže vhodit Prsten do Hory osudu a z výpravy si odnáší zjizvenou duši, kterou nedokáže nic vyléčit, což je důvod jeho „útěku“ či odchodu do Země neumírajících nejsou atributy klasického hrdiny. Dalším představitelem tohoto druhu antihrdiny je Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha od španělského autora Miguela de Cervantese Saavedry, kterému se budu věnovat později a trochu více do hloubky v další podkapitole.

2.2.3 „Bezohledný antihrdina“

Třetím typem antihrdiny, kterého můžeme nějakým způsobem zaškatulkovat, je „bezohledný antihrdina“. Tento typ opět nebyl nikým přede mnou kategorizován,

²⁷ *Slovník cizích slov: oblomovština* [online]. [cit. 2015-03-31]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/oblomovstina>.

dokonce nazván. Tento typ antihrdiny se začal objevovat v literatuře a především v komiksu teprve v nedávné době, je tedy poměrně mladý. Podle mého názoru můžeme jeho vznik pozorovat současně se vznikem „dokonalých hrdinů“ typu Superman, jako jakousi protiváhu k nim. Tito hrdinové jsou tak odhodlaní a zapálení pro svou věc, že jsou schopni „jít přes mrtvoly“, nezáleží jim na ničem jiném, než na splnění daného úkolu. Tím je povětšinou obecné chápání spravedlnosti. Asi nejvýraznější představitelé tohoto typu antihrdiny jsou Batman a Rorschach z komiksu Watchman. U obou těchto představitelů bezohledného antihrdiny můžeme vyzorovat podobné znaky a vlastnosti. Oba dva bojovníci za spravedlnost měli problematické dětství, což výrazně ovlivnilo jejich náhled na svět a spravedlnost v něm. Batmanovi (za mlada Bruce Wayne) zabil kriminálník při loupežném přepadení oba rodiče, proto vyrůstal pouze se svým sluhou Alfrédem a to je také důvod, proč se snaží o vymýcení zločinu v Gotham.

Rorschach, vlastním jménem Walter Joseph Kovacs, se narodil mladé matce a otci, který je však téměř po jeho narození opustil. Tím pádem vyrůstal pouze se svou drogově závislou matkou, která pracovala jako prostitutka. Odtud pochází jeho opovržení ženami a promiskuitou. Po napadení dvojice starších kluků, kteří si z něj dělali legraci, byl umístěn do nápravného zařízení pro mladistvé. Zde objevil náboženství a především literaturu a proto po propuštění nastoupil do školy, kde v těchto předmětech vynikal. Současně byl však, i přes svůj menší vzrůst, výborný sportovec jak v gymnastice, tak v boxu. To ho spolu s vášní pro náboženství a těžkým dětstvím předurčilo k boji proti zločinu. Jelikož byl vždy tím slabším, komu se ostatní posmívali, vždy se zastával těch, kteří byli terčem posměchu. Jeho život se smrskl pouze na boj proti zločinu, žil v miniaturním bytě, nic nepotřeboval. Jeho úsudek často ovlivňovalo náboženství, ze kterého vzešla jeho představa morálky ale také i trestu. Pro Rorschacha nebylo nic šedivé, byla pouze bílá nebo černá. Za spravedlnost a odmítání kompromisů byl ochoten i položit život, což se také stalo.

Stejně jako v případě klasických hrdinů, i u antihrdinů je patrný vývoj charakterů v čase. Dříve, ve starších příbězích, se objevovali antihrdinové byronského typu, zádumčiví, temní, se složitou osobností a příběhem. Postupem času se tyto postavy měnily na veselé a pozitivní osobnosti. V devadesátých letech minulého století došlo asi k nejvýraznějšímu posunu, co se týče zobrazování antihrdinů. Ne nadarmo se tomu stalo opět v komiksově kultuře, která postupem času začala být v oblasti antihrdinů dominantní. S příchodem poslední dekády dvacátého století se začal

objevovat specifický typ antihrdiny, kde tito představitelé mají hodně společného, nejenom dobu vzniku, odkud se vzal i jejich název, „devadesátkoví antihrdinové“ (v anglickém originále „Nineties Anti-Hero“). Tito hrdinové sdílejí stejné vzhledové i povahové vlastnosti. Především jsou tito hrdinové nesmyslně a přehnaně svalnatí, což může často vypadat vyloženě směšně či komicky. Součástí jejich přiléhavého kostýmu jsou elastáky, výrazný pásek a pás nábojů přes rameno. Obličej mají často poznamenaný spoustou jizev z předchozích bojů. Často k tomu mají jedno oko falešné, zraněné, robotické nebo zakryté páskou. K boji používají opět přehnaně, až vtipně, veliké zbraně. Velikost těchto mečů nebo pistolí je tak předimenzovaná, že by je nikdo v reálném světě nemohl nosit, natož s nimi bojovat. Ženské hrdinky z tohoto období jsou opět groteskně osvalené s vosím pasem a přebujelým poprsím. Jejich přiléhavé oblečení (v některých případech spíše jeho nedostatek) ještě podtrhuje absurdní anatomii. Co se týče představitelů tohoto typu antihrdiny, asi nejznámější a zároveň nejvíce ikonický je Terminátor v podání Arnolda Schwarzeneggera. Jeho kulturistická figura ve spojení s koženým oblečením, červeným mechanickým okem, obřími zbraněmi a hláškami ostrými jako břitva ho zařazuje přesně do tohoto typu antihrdiny.

3 Dokumentace antihrdiny na konkrétních příkladech

3.1 Beletrie

Prvním místem, kde se objevuje motiv antihrdiny, je logicky literatura. V beletrii najdeme velké množství antihrdinů, které bychom mohli rozebrat a doložit na nich, jak antihrdina vypadá, jak se chová, co ho nejuvýstižněji charakterizuje. Domnívám se, že postačí jeden příklad. Tím příkladem je známá kniha „Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha“ od španělského romanopisce, básníka a dobrodruha Miguela de Cervantese y Saavedry. Jedná se o jedno z nejuvýznamnějších děl světové literatury, a proto si myslím, že je to výběr minimálně oprávněný. Současně vstupuje i do obecného povědomí, protože výrazy jako „donkichotství“ nebo „boj s větrnými mlýny“ jsou všeobecně známé, rozšířené a používané a každý chápe jejich význam.

Oproti většině románů a literárních děl začíná příběh bez vysvětlování a nahlédnutí do hrdinovy minulosti, dětství a života před událostmi v knize. Nevíme tedy nic o věcech, které se staly dříve, jednoduše proto, že to není důležité. Jediné co nám před započítím cesty nabídne, je krátký popis hlavního protagonisty. Autor ho popisuje takto: „*Našemu šlechtici bylo asi tak padesát, byl pevně stavěný, suchý, v líci hubený...*“.²⁸ Už na základě tohoto krátkého, ale výstižného popisu můžeme říci, že se don Quijote značně rozchází s představou klasického hrdiny, natož hrdiny, který má představovat rytíře. Jak jsme již na začátku této práce ukázali, hrdinové často obdrží na své cestě za dobrodružstvím nějaké předměty (často kouzelné, výjimečné), které jim posléze pomáhají. V tomto příběhu však oproti klasickým příběhům hrdina žádný takový předmět nedostane, má k dispozici pouze předměty obyčejné nebo spíše podprůměrné. „*První co udělal, bylo, že vyčistil zbroj po svých pradědečcích, jež se zrezivěla a pokrytá mechem válela po dlouhá staletí zapomenuta v koutě. Vyčistil ji a spravil, jak se jen dalo, ale viděl, že na ni mnohé chybí, jmenovitě že neobsahuje helmu s hledím, ale pouhou přilbu: ale zde pomohl jeho důvtip, i vyřezal z tuhého papíru dolní část helmice, jež spojená s přilbou podobala se helmici úplně... přijal ji do své zbroje a pokládal ji za nejdokonalejší helmici.*“²⁹ Z ukázky můžeme vidět, že zbroj, kterou si

²⁸ CERVANTES Y SAAVEDRA, Miguel de. *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*. 17. vyd. Odeon, 1966, s. 15.

opatřil náš rytíř, nebyla nabytá žádným hrdinným skutkem a zároveň mu byla spíš na překážku, než aby ho chránila.

Obdobně na tom náš hrdina byl i se svým ořem, často v příbězích nejvěrnějším partnerem a pomocníkem hrdiny při jeho výpravách. *„Potom si šel prohlédnout svého koně, a ačkoliv měl kůň mozolů víc, než je čtyráků do realu, a víc chyb než herka Gonelova, ba byl jen kost a kůže, rytíři se zdálo, že se mu nevyrovnej ani Bucefal Alexandrův ani Babieca Cidův“*³⁰ A stejně jako tito slavní koně ještě slavnějších hrdinů, i kůň dona Quijota musel mít jméno. Znovu, oproti zvyklostem z jiných příběhů tento kůň jméno nedostal jen tak, neboť často je za jeho pojmenováním nějaký čin nebo alespoň příhoda, příběh. *„Čtyři dny myslil jen, jaké mu dát jméno: protože (jak si říkal sám u sebe) nebylo by rozumné, aby kůň rytíře tak slavného a ostatně sám tak ušlechtilý byl bez významného jména...a tak po mnoha jménech, jež utvořil, přeměnil, zavrhl, slepil, rozlepil a zase sestavil ve své paměti a obraznosti, nakonec jej nazval Rocinante.“*³¹ Obdobně je to s i objektem lásky a obdivu k dámě. Výše jsem uvedl, že hrdina (nejčastěji právě rytíř) vysvobodí nějakou princeznu, sličnou dámu ze spárů nepřítele a díky tomu se do sebe zamilují a on ji zahrne obdivem. V tomto příběhu je to však zcela jinak: *„...žilo v nedaleké vesnici velmi hezké selské děvče, do něhož byl po čas zamilován, aniž to ovšem ona prý kdy zvěděla a dbala o to...pojmenoval ji Dulcinea z Tobosa.“*³²

Z těchto krátkých úryvků ze začátku románu můžeme vyvodit, že don Quijote je typický představitel antihrdiny, konkrétně antihrdiny „komického typu“. Zároveň nesmíme opomenout, že tato postava nebyla napsána prvoplánově jako antihrdina, ale jako satirický obraz k romantickým postavám rytířů a hrdinů v tehdejších románech. Podobně jako velká část těchto hrdinů, i don Quijote žije v představě, že je hrdinou v tradičním slova smyslu. Určitý vývoj však vidíme u jeho společníka, Sancho Panzy. Ten na začátku příběhu, reprezentuje skeptického společníka, který se snaží všemožné eskapády svého pána mírnit a našemu hrdinovi je rozmluvit. Postupem času však i on upadne do stejného bludu a začne se chovat jako skutečný panoš.

²⁹ CERVANTES Y SAAVEDRA, Miguel de. *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*. 17. vyd. Odeon, 1966, s. 17.

³⁰ Tamtéž, s. 17.

³¹ Tamtéž, s. 17.

³² Tamtéž, s. 17.

Jako u většiny řazení hrdinů do určitých typů, i u dona Quijota není zcela zřejmé a jednoznačné, zda se jedná přímo o antihrdinu, hrdinu obyčejného (viz výše) s komickými prvky, pouhého blázna či oběť příběhu. Ani literární teoretikové nejsou v tomto ohledu zajedno. Například autor Ihab Hassan tvrdí, že zařazení dona Quijota do kategorie antihrdiny „hraničí s literární perverzitou“³³

3.2 Film a televize

V dnešní době jsou stále velmi vlivnými médii film a televize. Není tedy divu, že i ve filmech a v televizních pořadech a seriálech se začali objevovat antihrdinové. Samozřejmě velice často tyto antihrdinové pochází primárně například z komiksů nebo z literatury. Jedná se o adaptace již vzniklých děl a jsou pouze přepracované pro účely filmu. Logicky se zde ovšem budeme zabývat originálními náměty.

Jako první příklad jsem vybral americký film „Rebel bez příčiny“. Tento již kultovní film z roku 1955 od režiséra Nicolase Raye vychází ze scénáře Stewarda Sterna, který při něm vycházel ze skutečné studie od doktora Roberta Lindnera. Ten světu představil slavnou práci „Rebel Without a Cause: The Story of a Criminal Psychopath“, ve které rozebírá různé případy náctiletých a dětských delikventů. Od toho nebylo daleko jejímu zfilmování, jelikož v té době to bylo poměrně ožehavé téma ve společnosti. A přesně toto se řeší i v tomto snímku. Mladý hrdina bojuje o své zařazení do společnosti, hledá (a nenachází) vzory pro chování, pro život. Domnívám se, že Rebel bez příčiny je jedním z prvních amerických filmů, kde je hlavním hrdinou antihrdina. Dříve se točily filmy, kde hlavní hrdinové byli bezchybní, vždy věděli co dělat a jak se chovat. To však neodpovídalo skutečnosti. V této době se začala projevovat nespokojenost mladé generace se zažitými pořádky. Vznikaly gangy, rozšířila se kriminalita mladistvých a zároveň však vzrostla i míra revolty v tzv. „slušných rodinách“.

A přesně toto je případ hlavního postavy ve filmu „Rebel bez příčiny“. Mladý, ztracený a rozervaný hrdina, geniálně zahráný Jamesem Deanem, je oním rebelem, aniž bychom věděli proč, je jím bez příčiny. Divák vstupuje do děje jakoby mimo, do již rozběhnuté scény s panenkou a opilým a plačícím hlavním hrdinou, Jimem. Nevíme co se stalo, kde a proč se nezletilý Jim opil ani co má znamenat panenka na silnici. Pro mě osobně je to náznak toho, že ani o skutečné minulosti hlavního hrdiny nevíme téměř nic.

³³ HASSAN, Ihab. *The Anti-Hero in Modern British and American Fiction*, s. 311.

Pouze to, že je problémový a proto se jeho rodina stále stěhuje. Což je ale také jedním z důvodů jejich problémů. Jim se seznámí s mladým hochem, kterému se říká Platón. Tato postava chová k Jimovi velice vřelé city, můžeme se domnívat, že se dokonce jedná o city homosexuální, což byl další problém, který se v tehdejší společnosti objevoval, ale neřešil. Jim se v průběhu vyprávění zakouká do krásné dívky jménem Judy (Natalie Woodsová). Judy, jako třetí a poslední hlavní role, představuje také postavu, která má problém se společností. Nejprve se dozvíme, že chodí s vůdcem gangu, tudíž bychom mohli říci, že je to osoba, která se snaží oprostít od konvencí společnosti. Její rozpolcenost však značí to, že doma je překvapená, když ji otec vynadá za to, že ho políbí. Všechny tři hlavní hrdinové mají problém s nalezením odpovídajícího otcovského vzoru. Jimovi se nelíbí, že se jeho otec neustále někomu podřizuje a není schopen se zcela rozhodnout a postavit se za něj, když je to potřeba.³⁴

Příznačné je i to, že všichni tři herci, kteří ztvárnili tyto tragické hrdiny, zakončili i svůj život tragickými příhodami. Sal Mineo, představitel Platóna, byl ve věku 37 let ubodán náhodným narkomanem. Herecká hvězda Natalie Woodsová utonula ve 43 letech za nevyjasněných okolností při plavbě na jachtě se svým manželem. James Dean se zabil při automobilové nehodě, když se srazil s jiným vozem při řízení ikonického Porsche 550. Bylo mu pouhých 24 let.

V dnešní televizní tvorbě, převážně v seriálech, se začalo objevovat veliké množství antihrdinů v hlavních rolích, na kterých seriál staví jak příběh, tak popularitu. Příběhy a děje těchto seriálů vznikají často na principu střetu těchto antihrdinů s okolním, klasickým světem a společností. Příkladem může být seriál Dexter. Hlavní postava jménem Dexter Morgan je forenzní vyšetřovatel, který pomáhá policii vytopovat vrahy pomocí analýzy krve a místě činu. Ve skutečnosti je to však masový vrah bez jakýkoliv citů. Všechny emoce, které prožívá, jsou umělé, hrané. Po smrti jeho matky (kdy v něm zároveň umřely veškeré emoce) byl adoptován policejním detektivem, který ho naučí jak napodobovat city a také jak zabíjet zlé lidi a vrahy, násilníky a podobně. Je přesvědčen, že tím sníží utrpení na světě a zabrání ještě většímu zlu. I přesto že hlavní hrdina je v podstatě masový vrah a bezcitný člověk, je divákovi představen a prezentován tak, aby ho měli rádi a sympatizovali s ním. Na podobném principu je založen i seriál Big Bang Theory, jen s tím rozdílem, že se nejedná o drama,

³⁴ Filmsite: Rebel Without A Cause (1955). [online]. [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: <http://www.filmsite.org/rebel.html>.

ale o komediální seriál. Zde je představena čtveřice „nerdů“³⁵, kteří se snaží zapadnout do reálného světa. Jako protiklad jim je méně chytrá, zato obvyčejnější servírka/herečka Penny. Jejich interakce je zobecněním interakce s „vnějším světem“ Domnívám se, že oblíbenost a četnost filmů a seriálů, kde hlavní postava nebo postavy nejsou klasickými hrdiny, je dána faktem, že lidi u obrazovek už jsou přesyceni dokonalými prototypy postav, které jednají vždycky správně. Určitá kontroverze, kterou antihrdina nabízí je pro ně lákavá a zajímavá. Navíc se s antihrdinou mohou častěji ztotožnit, než s dokonalým hrdinou – nositelem idealizovaných vlastností.

3.3 Komiks

Kde jinde, než v komiksech, se dá najít největší množství antihrdinů. Komiksy, díky tomu že jsou kreslené, jsou často považovány za jednoduchou hloupou literaturu pro mládež. Když je čtou dospívající nebo dospělí, tak jsou díky tomu často terčem posměchu. Podobně je tomu i u japonské mangy. Opak je však pravdou. Domnívám se, že neexistuje syrovější, temnější a složitější svět a druh umění, než jsou komiksy. Jsou plné rozporuplných osobností a hrdinů, často tito hrdinové mění strany, chvíli jsou dobří a chvíli zlovolní. Nejvýraznější z těchto hrdinů je nejspíše Batman, známý také jako Temný rytíř a Největší detektiv na světě.

Domnívám se, že téměř každý zná alespoň základní synopsi příběhu, ale pro úplnost přikládám menší připomenutí: mladý Bruce Wayne byl synem úspěšného podnikatele v městě Gotham City. Když bylo Bruceovi osm let, navštívil s rodiči divadelní představení a po jehož skončení přepadl zloděj. Thomas Wayne mu vydal všechny peníze, ale zlodějíček jménem Joe Chill chtěl i perly, které předtím dostala Bruceova matka. Thomas Wayne mu je odmítl dát, proto začala rvačka, při které byli zastřeleni jak otec, tak i matka mladého Bruce. Tomu se zhroutil svět, v jednu chvíli přišel o oba rodiče. Ujal se ho tedy jeho věrný sluha Alfred. Později se Bruce rozhodl cestovat a na různých místech se učil různým dovednostem, které by mu pomohly vypátrat vraha jeho rodičů a pomstít se. Díky tomu se stal mistrem v mnoha oblastech, jako je kriminalistická práce, gymnastika, ovládání zbraní, deziluze a eskapologie (ilusionistická disciplína zabývající se úniky).

³⁵ V češtině se používá nejčastěji překlad „mimoň“. Nerd je výraz převzatý z angličtiny, který označuje člověka úzce zaměřeného na jednu oblast lidské činnosti (často IT, fyzika). Poznávacím znamením je jejich neschopnost chápat a navazovat sociální vztahy.

Zároveň si byl vědom, že bez fyzického kontaktu s nepřítelem se neobejde, osvojil si proto přes sto různých bojových stylů. Pro větší účinnost těchto bojových stylů se je rozhodl zkombinovat do jeho vlastního, unikátního stylu. Toto všechno dohromady z Batmana dělá jednoho z nejlepších bojovníků z celého DC vesmíru (samozřejmě vyjma nadlidí, bohů a podobně).

Až dosud by byl Batman v podstatě obyčejným hrdinou. Co z něj tedy dělá antihrdinu? Tato otázka je opět těžko zodpověditelná. Celková temnota příběhu a vyprávění značí i temnotu v motivech a chování hlavního hrdiny. I přes značný fyzický fond a spoustu podpůrných vynálezů, jako je například batmobil a podobně, největší službu proti nepřátelům udělal strach. Strach z neznáma, kdy nikdo nikdy neví, kdy se Batman objeví. Domnívám se, že právě strach z Batmana je u jeho nepřátel jedním z hlavních faktorů jeho boje.

Dalším důvodem, proč můžeme Batmana zařadit do kategorie antihrdiny je jeho nedůvěřivost i k vlastním přátelům a kolegům. Ač zakládající člen Ligy spravedlivých (Justice League)³⁶ a její nepsaným vůdcem společně se Supermanem (díky jejich kombinaci mozku a svalů), má Batman připraven záložní plán na každého z členů, jak je zneškodnit, popřípadě zabít, pokud by to bylo nezbytné. Jeho vztahy se Supermanem jsou kapitola sama o sobě. Oba dva jako nejznámější a nejoblíbenější postavy z DC vesmíru bojují proti zločinu ve svých diametrálně odlišných městech diametrálně odlišným způsobem. Superman ve svých zářivých barvách potírá zločin v prosluněném Metropolis a používá své superschopnosti ke konání dobra jako takového. Snaží se nikdy neporušit žádná pravidla. V civilním životě vystupuje jako Clark Kent, přítroublý novinář s brýlemi, který je nemotorný, nepozorný, prostě ňouma. Jakmile však sundá košili a brýle, stane se z něj jedna z nejsilnějších postav vesmíru. Jako kontrast k němu působí Batman. Na veřejnosti Bruce Wayne, mladý, krásný, ženami obletovaný milionář, který se záměrně chová jako hloupý dědic impéria. V noci se však stane temným a sebezničujícím Batmanem. Oproti Supermanovi zároveň nemá žádné schopnosti, které by nemohl mít kdokoliv jiný. Jeho největšími přednostmi jsou inteligence a schopnost strategie a plánování. Díky tomu se může v boji rovnat i samotnému Supermanovi. K němu však působí jako alternativa, kontrast. Často se

³⁶ Další zakládající členové jsou: Superman, Wonder Woman, Flash, Green Lantern, Aquaman a Martian Manhunter

udává, že maska, kterou Batman nosí, je Bruce Wayne, že Batman je ve skutečnosti jeho vlastní identita, která se za pohledného milionáře vydává.

4 Obecné povědomí o antihrdinovi

Při odpovědích na klasickou otázku kamarádů a spolužáků „co že to vlastně píšeš za téma bakalářky?“ jsem zjistil, že téměř většina lidí v mém okolí nerozumí pojmu antihrdina. Velká část z nich si ho dokonce vykládá vyloženě špatně. Proto jsem se rozhodl sestavit pár otázek do krátké ankety, abych dokumentoval, co si lidé pod pojmem antihrdina představují. Tato anketa si však v žádném případě neklade za cíl suplovat dotazníkové šetření a není tedy exaktní analýzou povědomí o této problematice. Jedná se o pouhé nahlédnutí do problematiky a ilustrování, jak moji (většinou) vrstevníci chápou pojem antihrdina a jak s ním pracují.

Pro tento výzkum jsem použil internetové stránky nabízející vytvoření „dotazníku“, který jsem poté sdílel na internetu pomocí facebooku. Díky této sociální síti se mi podařilo získat 100 respondentů, většinou z mé věkové skupiny. Dále jsem spolupracoval se svými bývalými učiteli na jičínském gymnáziu a anketu jsem mohl rozdat studentům v jejich hodinách. Jednalo se o hodiny českého jazyka a občanské výchovy a také o seminář tvůrčího psaní, kde jsem doufal v nejlepší výsledky, jelikož pojem antihrdina je s literaturou úzce spjat. Průzkumy byly prováděny ve třetím a čtvrtém ročníku, tedy dvou nejvyšších, proto jsem očekával, že povědomí o dané problematice by mohlo být vysoké.

Anketu na internetu vyplnilo přesně 100 lidí. Logicky v této skupině převažovali respondenti ve věkové skupině 19 – 25 let (82 %), jelikož to jsou nejčastější uživatelé internetu a moji přátelé na sociální síti, pomocí které jsem anketu šířil. Ostatní věkové skupiny jsou zastoupeny téměř rovnoměrně, od 2 do 5 procent. Obdobně je to se stratifikací podle dosaženého vzdělání. 30 % byli respondenti s ukončeným bakalářským studiem, 50 % s ukončeným středoškolským vzděláním s maturitou, dohromady tedy znovu lehce přes 80 %. Opět je to proto, že moji známí jsou v mém věku a většina z nich čerstvě ukončila bakalářské studium nebo je to čeká v dohledné době. V další otázce měli respondenti odpovědět na otázku, zda někdy slyšeli pojem antihrdina. 73 % z nich odpovědělo, že již tento pojem někde slyšelo a z další otázky vyplývá, že nejčastěji tento pojem lidé „prostě znají“ (42 %), ze školy (29 %) a poté z „odborné literatury“ (17 %). Velice zajímavá otázka byla „Koho si pod tímto pojmem představíte?“. Téměř 70 % dotázaných uvedlo, že „Smyslenou postavu v literatuře a filmu“, ale pouze 38 % uvedlo, že postavu z komiksu. Dalších 22 % hlasovalo pro

skutečnou postavu z historie. Tyto výsledky byly pro mě asi nejpřekvapivější, jelikož já si nejčastěji antihrdinu představím v komiksu a zcela minimálně v reálném světě.

Poslední dvě otázky by už byly cílené na konkrétní představu o antihrdinovi. Jednalo se o otázky „Jak si antihrdinu představujete?“ a „Jaké postavy si pod pojmem antihrdina představíte?“. Odpovědi u obou otázek byly koncipovány tak, že je antihrdina buď klasický hrdina, antihrdina jak je vnímán v této práci, nebo padouch, zloduch. Z těchto otázek (a především odpovědí) vyplynulo, že více než polovina dotazovaných (51,5 %) si pod tímto pojmem představí postavu, která neodpovídá klasickým hrdinům, ať už vzhledem, chováním, charakterem, tedy stejně jako je chápán v této práci. Téměř 40 % respondentů uvedlo, že antihrdinu chápou jako hlavní zlou postavu, proti které hrdina bojuje. Pouze 5 % z celkového počtu si jako antihrdinu představí komickou postavu, která v příběhu slouží pouze pro pobavení (viz výše „sidekick“). V poslední otázce respondenti zaškrtovali jednotlivé navržené postavy, ať už z historie, literatury nebo filmu a komiksu, přičemž bylo možné zaškrtnout více odpovědí nebo připsat vlastní. Odpovědi na tuto otázku však příliš nekorrespondují s otázkou přechází, jelikož 50 % všech odpovědí dostaly postavy Darth Vader a Voldemort, tedy postavy, které nejsou antihrdinou (i když u Dartha Vadera je to sporné). Další postava, která dostala nejvíce procent je již typický antihrdina, konkrétně don Quijote de la Mancha. Pouze 15 % obdržel Batman, který je pro mě osobně ztělesněním antihrdiny.

Současně s internetovou anketou jsem navštívil jičínské gymnázium. Ve 4., tedy maturitním ročníku, bylo 25 respondentů. Z toho ale pouze šest studentů vyplnilo dotazník očekávaným způsobem. Zbylí studenti a studentky si pod pojmem antihrdina představovali jako „hlavní zlá postava, padouch, zlosyn“ a konkrétně hlavně lorda Voldemorta a Dartha Vadera z Hvězdných válek. Dvanáct žáků pojem antihrdina nikdy neslyšelo, neznalo, většina z nich však uvedla, že si ho představují jako nějakou postavu ve filmu či komiksu.

Ve třetím ročníku bylo pouze 15 studentů. Z těchto patnácti respondentů uvedlo pouze 5, že si antihrdinu představují jako „hlavní postavu z příběhu, která neodpovídá klasickým hrdinům“. Zbylých deset studentů si znovu antihrdinu představuje jako zlou postavu, padoucha. Téměř všichni studenti, co chápou antihrdinu tak, jak je vymezen

v této práci napsali, že jako nejvíce reprezentativní postava tohoto typu je don Quijote, ačkoliv třeba já si představím jako prototyp antihrdiny Batmana.

Z průzkumu na gymnáziu tedy vyplývá, že pouze zhruba čtvrtina až třetina žáků rozumí pojmu antihrdina tak, jak je prezentován v této práci. Dále můžeme uvést, že téměř polovina studentů tento pojem již někdy slyšela, ale většina z nich „neví odkud, prostě ho zná“. Tím pádem ho tito studenti znají, ale nepředstavují si ho tak, jak ho chápe odborná literatura.

Zajímavé je sledovat rozdíly mezi internetovým průzkumem a anketou uskutečněnou ve škole. Z internetového průzkumu vyplynulo, že polovina respondentů rozumí pojmu antihrdina stejně, jako je chápán v této práci, oproti zhruba čtvrtině gymnazistů. Důvod může být zřejmý: na internetu anketu vyplňovali obecně starší lidé, kteří si ve velké části prošli vysokou školou (ať už se zakončeným vzděláním nebo ne) a mají tedy větší životní zkušenosti. Zároveň mohli při vyplňování ankety používat vyhledávání na internetu, což současně také bohužel ovlivňuje důvěryhodnost dosažených výsledků. V neposlední řadě vyplňovali anketu moji kamarádi a známí, se kterými jsem se o své práci bavil a také jim řekl, jak si antihrdinu představuji a pojem antihrdina byl častým tématem při našich hovorech.

Závěr

Cílem této závěrečné práce bylo vymezení a charakteristika pojmu „antihrdina“ a jeho zařazení do společenskovedního kontextu. Metodou této práce bylo studium a analýza literárních a filmových děl, ve kterých se antihrdina vyskytuje. Domnívám se, že v poslední době se výskyt antihrdiny kvantitativně zvětšuje, autoři i diváci (čtenáři, posluchači) si antihrdinu oblíbili a proto se jich objevuje stále více. Důkazem toho může být například obrovská popularita seriálu „Game of Thrones“, kde nenacházíme klasické hrdiny a za antihrdinu se dá považovat téměř každá postava.

Antihrdina, stejně jako hrdina je však komplikovaný pojem. Nepodařilo se mi nalézt téměř žádné relevantní zdroje přímo k tomuto tématu, což zapříčinilo menší odborný základ a podklad v druhé kapitole, která se již věnuje právě antihrdinovi. O to víc jsou zde však použity mé vlastní náměty a myšlenky. Například co se týče typologizace antihrdiny, nebyla nalezena jediná seriózní práce, která by se této problematice věnovala do hloubky. Existuje pouze pár stránek na internetu nebo blogů, které antihrdinu rozdělují podle charakterových vlastností, nedá se však tvrdit, že se jedná o zdroje zcela relevantní pro tuto práci.

Další problém nastal při charakterizaci a analýze komiksové postavy Batmana. Jedná se obecně o složitou postavu, která je navíc tvořena více autory ve více sešitech. A každý z těchto autorů se ho snaží podat svým vlastním osobitým stylem. Autory této postavy byla dvojice Finger/Kane, kteří Batmana vytvořili a přivedli na stránky komiksů jako temného strážce zákona. V druhé polovině šedesátých let v Americe vytvořili televizní seriál, ve kterém jako Batman zazářil Adam West. Tento seriál je oproti komiksové předloze zcela naivní, komický, někdy až směšný a parodický. Po vydání komiksu s názvem "Krise nekonečných Zemí" (v angličtině 1985) tato postava prošla tzv. reebotem, o který se postarala legenda komiksů, Frank Miller. Zde se Batman stal ještě temnější a složitější postavou.

Práci doplňuje anketa, která udává pohled na to, jak si veřejnost, reprezentovaná stovkou respondentů, antihrdinu představuje. Z výsledků této ankety vyplynulo, že velká část dotazovaných si pod pojmem antihrdina představí opak hrdiny, tedy jeho nepřítele, zloducha. Ovšem i tak se zde našlo poměrně vysoké procento (51 %), které si představují antihrdinu jako hrdinu, který postrádá hrdinské vlastnosti.

Cíl této práce, tedy charakterizovat a analyzovat pojem „antihrdina“ byl splněn. Antihrdina byl charakterizován jak obecně, tak i pomocí tří konkrétních příkladů, na kterých se tato charakteristika dokazovala. Současně byl antihrdina kategorizován do tří základních typů. Jako přínos této práce vidím v tom, že udává ucelený pohled na tuto problematiku.

Seznam použitých zdrojů:

ARMSTRONG, Karen. Krátká historie mýtu. Vyd. 1. Praha: Argo, 2006. 156 s. ISBN 80-7203-750-1.

CAMPBELL, Joseph. Tisíc tváří hrdiny: archetyp hrdiny v proměnách věků. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 339 s. ISBN 80-7178-354-4.

CARLYLE, Thomas. On heroes, hero-worship, and the heroic in history. 348 pages. ISBN 9780300148602. [online]. [cit. 2014-10-20]. Dostupné z: <https://archive.org/details/thomascarlyleson00carl>.

CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de. Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha. Vyd. 17. Praha: Odeon, 1966. 731 s. Světová knihovna.

DOBROLJUBOV, N. A. Oblomovština. Praha: Rozhledy, 1896.

ELIADE, Mircea. Mýtus o věčném návratu : (Archetypy a opakování). 1. vyd. Praha: ISE, 1993. 102 s. Oikúmené. ISBN 80-85241-51-X.

GREEN, Liz - SHARMANN-BURKE, Juliet. Životní cesta v zrcadle mýtů: mytické příběhy jako inspirace pro život. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-528-8.

HASSAN, Ihab. The Anti-Hero in Modern British and American Fiction.

PAVERA, Libor - VŠETIČKA, František. Lexikon literárních pojmů. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. 422 s. ISBN 80-7182-124-1.

PEARSON, Carol. The hero within: six archetypes we live by. 3 vyd. San Francisco: HarperSanFrancisco, c1998, xxii, 338 p. ISBN 0062515551. [online]. [cit. 2014-11-05]. Dostupné z: https://archive.org/stream/herowithin002330mbp/herowithin002330mbp_djvu.txt.

PRCHAL, Jan. Biografický slovník Polenska. Polná: Linda, 2002. ISBN 80-38-8985-0. s. 104.

PUHVEL, Jaan. Srovnávací mythologie. Praha: Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-177-8.

SVOBODA, Richard – DOKOUPIL, Blahoslav. Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000. Brno: Host, 2002, xvi, 334 s. ISBN 80-7198-521-x.

Velký sociologický slovník. 1, A/O. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.

Elektronické zdroje:

Filmsite: Rebel Without A Cause (1955). [online]. [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: <http://www.filmsite.org/rebel.html>.

Literary Terms and Definitions [online]. [cit. 2014-12-02]. Dostupné z: http://web.cn.edu/kwheeler/lit_terms_A.html.

Slovník cizích slov: oblomovština [online]. [cit. 2015-03-31]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/oblomovstina>.

SVATONĚ, Vladimír. Rozbor díla: Evžen Oněgin. In: youtube [online]. Zveřejněno 4. 4. 2014 [vid. 2015-03-30]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=D90f3g5LwHs>.